

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

Vytautas Mizaras, 2010

Banko sąskaitos sutartis

Banko sąskaitos sutartį reguliuoja CK 6.913 – 6.928 straipsniai, taip pat Lietuvos banko teisės aktai bei komercinių bankų standartinės bankų sąskaitų tvarkymo taisyklės (standartinės sutarčių sąlygos).

I. Banko sąskaitos sutarties samprata

Banko sąskaitos sutarties sąvoka numatyta CK 6.913 straipsnio 1 dalyje:

Banko sąskaitos sutartimi bankas įsipareigoja priimti ir įskaityti pinigus į kliento (sąskaitos savininko) atidarytą sąskaitą, vykdyti kliento nurodymus dėl tam tikrų sumų pervedimo ir išmokėjimo iš sąskaitos bei atlikti kitokias banko atliekamas operacijas, o klientas įsipareigoja apmokėti bankui už suteiktas paslaugas ir operacijas.

Banko sąskaitos sutarties **dalyku** yra veiksmas, susijęs su sąskaitos atidarymu, pinigų priėmimu ir kliento nurodymų vykdymu. Tai esminė sutarties sąlyga.

Banko sąskaitos sutartis yra **dvišalė** (sutarties šalis sieja priešpriešinės pareigos: banko pareiga atlikti tam tikrus veiksmus ir kliento pareiga apmokėti už atliktus veiksmus), **atlygintinė, konsensualinė, tęstinio vykdymo, ekvivalentinė**.

Sutarties šalys yra **kredito įstaiga ir klientas** (fizinis ar juridinis asmuo). CK 6.913 straipsnio 1 dalyje vartojamas terminas „bankas“, tačiau CK normas, reguliuojančias banko sąskaitos sutartį reikia aiškinti sistemiškai su Finansų įstaigų įstatymu¹, kuriame vartojamas terminas „kredito įstaiga“, kuria laikoma įmonė, turinti licenciją verstis ir verčiasi indėlių ar kitų grąžintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių² ir jų skolinimu arba elektroninių pinigų išleidimu ir tvarkymu (Finansų įstaigų įstatymo 2 str. 23 d.).

Banko sąskaitos sutartis iš esmės *priskirtina paslaugų sutarčių grupei*, arba, kitaip tariant, sutartims, kurių dalyku yra veiksmas. Paslaugų sutarčiai ši sutartis gimininga dėl to, kad bankas įsipareigoja atlikti tam tikrus veiksmus, ir nežiūrint to, kad sutarties esmę sudarančių veiksmų atlikimo atveju gaunamas tam tikras rezultatas (vykdomi kliento nurodymai), tačiau jis nėra atskiriamas nuo pačių veiksmų.

Tačiau atsižvelgiant į atliekamų veiksmų specifiką - banko vykdomos operacijos su pinigais (tai yra finansinės paslaugos³) -, šią sutartį reguliuoja atskiros CK normos, ir bendros atlygintinių paslaugų sutarties normos netaikomos (CK 6.716 str. 3 d.). Dėl to banko sąskaitos sutartis gali būti laikoma savarankiška sutartimi arba *sui generis* paslaugų sutartimi.

Užsienio literatūroje yra išsakoma nuomonių, kad banko sąskaitos sutartis yra *sui generis pavedimo sutartis*, nes turi pavedimo sutarčiai būdingų bruožų: bankas vykdo kliento

¹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891 (su vėlesniais pakeitimais).

² T. y. visi asmenys, išskyrus Lietuvos banką, finansų įstaigas, draudimo įmones, taip pat kitus asmenis, kurie gali kvalifikuotai įvertinti skolinimosi riziką (Finansų įstaigų įstatymo 2 str. 29 d.).

³ LR finansų įstaigų įstatymo 3 str. 1 d. 1, 4, 10 p.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiais priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

nurodymus jo vardu ir iš esmės jo sąskaita. Tiesa, nuo tikro pavedimo skiriasi tuo, kad vykdant sandorį tarp banko ir kliento neatsiranda tikrieji atstovavimo teisiniai santykiai.

Kvalifikuojantys požymiai.

Minėta, kad banko sąskaitos sutartį nuo bendros atlygintinių paslaugų sutarties labiausiai skiria atliekamų pagal sutartį veiksmų (paslaugų) specifika – finansinės paslaugos, susijusios su piniginių lėšų pervedimu ir išmokėjimu iš kliento sąskaitos ir kitų sąskaitos tvarkymo veiksmų atlikimu.

Antrasis šiai sutarčiai būdingas *specifinis požymis* yra tai, kad kliento gryniesiems pinigais, kuriuos jis įneša į banko sąskaitą, taip pat negryniesiems pinigais, kurie kliento ar trečiojo asmens nurodymu yra pervedami į jo sąskaitą yra piniginės lėšos, esančios kredito įstaigų atidarytose sąskaitose⁴ (t. y. nematerialus, finansinis turtas). Šiuo atveju „išblanksta“ tradicinis nuosavybės teisės į pinigus aspektas. Turima omenyje, kad klientas visada sąskaitos sutarties galiojimo laikotarpiu turi savo nuosavybės pinigų sumą (minėta, pinigines lėšas tam tikro dydžio, kurios yra jo sąskaitoje). Dėl to klientas turi teisę disponuoti banko sąskaitoje esančiomis piniginėmis lėšomis. Kita vertus, specifika pasireiškia tuo, kad bankas taip pat gali disponuoti piniginėmis lėšomis (CK 6.913 str. 2 d.), tačiau bankas visada turi užtikrinti kliento teisę netrukdomai disponuoti jo piniginėmis lėšomis ir jam draudžiama apriboti kliento galimybę disponuoti sąskaitoje esančiomis lėšomis (CK 6.913 str. 3 d., 6.926 str.). Tik įstatymų numatytais atvejais ir tvarka gali būti suvaržyta minėta kliento teisė (pvz., kai sąskaitoje esančios lėšos yra areštuojamos arba banko atliekamos operacijos sustabdomos įstatymų numatytais atvejais ir tvarka (pvz., iškelus bankui bankroto bylą). Taigi, klientas perduoda jo finansinio turto (piniginių lėšų) tvarkymo (įskaitant ir disponavimo) teisę tokia apimtimi, kad visada bankas turi užtikrinti kliento galimybę disponuoti jo sąskaitoje esančių lėšų suma. Doktrinoje yra teigiama, kad pinigai, kurie yra sąskaitoje yra banko nuosavybė⁵, tačiau tokia pozicija nėra priimtina dėl išsakytų argumentų, o taip pat vertinant ir kitokius kliento galimybių disponuoti lėšomis aspektus (pvz., įkeisti ne turtines teises į pinigus, esančius sąskaitoje, o įkeisti būtent pinigines lėšas esančias banke, arba vykdant viešosios teisės nustatytas mokestines prievoles, deklaruoti pinigines lėšas kaip savo turtą, bet ne turtines teises į pinigus). Pastarąjį aspektą patvirtina ir teismų praktika. Pavyzdžiui, LAT yra konstatavęs, kad lėšų, esančių banko sąskaitoje, įkeitimas - tai įkaito davėjo (t. y. ne banko) finansinio turto įkeitimas⁶.

Bankas ir klientas gali susitarti ir dėl *sąskaitos kreditavimo* (kreditinės sąskaitos). Jeigu bankas pagal banko sąskaitos sutartį išmoka pinigus iš kliento sąskaitos neatsižvelgdamas į tai, ar joje yra pinigų (sąskaitos kreditavimas), tai pripažįstama, kad bankas suteikia klientui atitinkamos sumos kreditą nuo pinigų išmokėjimo dienos (CK 6.918 str. 1 d.). Banko ir kliento santykiams, susijusiems su sąskaitos kreditavimu *mutatis mutandis* taikomos Civilinio

⁴ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad yra žinoma ir elektroninių pinigų kategorija. Jų samprata pateikta Mokėjimų įstatymo 2 straipsnio 6 dalyje ir jie suprantami kaip piniginė vertė, kuri yra naudotojo reikalavimo kredito įstaigai išraiška, saugoma kredito įstaigos išleistoje priemonėje (kortelės, kompiuterio ar kitos įrangos atmintyje). Panaudojus tapatybės patvirtinimo priemonę, jie gali būti panaudoti mokėjimams bet kuriam gavėjui, galinčiam priimti tokius mokėjimus, ir (ar) naudotojui gryniesiems pinigams gauti. Taigi, elektroniniai pinigai, galima teigti, yra negrynųjų pinigų atmaina, kuri skiriasi nuo negrynųjų pinigų tuo, kad šiuo atveju nėra atidaroma banko sąskaita. Tai tiesiog elektroninių mokėjimo priemonė.

⁵ Žr. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 550.

⁶ Žr. LAT CBS 2008-02-15 nutartį c. b. J. M. v. AB „Hansabankas“ ir kt., Nr. 3K-3-100/2008, kat. 32.6.2.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

kodekso šeštosios knygos XLIII skyriaus normos, jeigu banko sąskaitos sutartis nenustato ko kita.

II. Sutarties forma ir sudarymo ypatumai

Banko sąskaitos sutarties formai CK nekelia kokių nors reikalavimų, tačiau praktikoje ši sutartis visada sudaroma paprasta rašytine forma.

Banko sąskaitos sutartis paprastai sudaroma *prisijungimo būdu* pagal banko parengtas standartines sąskaitos atidarymo ir tvarkymo sąlygas (taisykles). Sudarius banko sąskaitos sutartį, klientui ar jo nurodytam asmeniui banke atidaroma sąskaita sutartyje nustatytomis sąlygomis (CK 6.914 str. 1 d.).

Bankas privalo sudaryti banko sąskaitos sutartį su klientu, kuris kreipėsi su prašymu atidaryti sąskaitą, pagal banko paskelbtas tam tikros sąskaitos rūšies atidarymo sąlygas, turinčias atitikti įstatymų ir bankų veiklą nustatančių teisės aktų reikalavimus (CK 6.914 str. 2 d.). Jeigu klientas atitinka nustatytas sąlygas, bankas negali atsisakyti sudaryti banko sąskaitos sutarties. Dėl to ši sutartis laikytina viešąja sutartimi.

Bankas neturi teisės atsisakyti atidaryti sąskaitą, jeigu jos atidarymo galimybė yra nustatyta įstatyme, banko veiklos dokumentuose arba bankui išduotoje licencijoje, išskyrus atvejus, kai tokį atsisakymą leidžia įstatymai (CK 6.914 str. 3 d.).

III. Sutarties šalių teisės ir pareigos

1. Banko (kredito įstaigos) pareigos

1. Pareiga atidaryti banke sąskaitą po sutarties sudarymo.

Buvo minėta, kad sudarius banko sąskaitos sutartį bankas privalo atidaryti banke sąskaitą (CK 6.914 str. 1 d.).

2. Pareiga atlikti banko operacijas

Tai pagrindinė banko pareiga. Banko atliekami veiksmai (operacijos) pasireiškia tuo, kad

(a) įskaityti gautus pinigus į kliento sąskaitą;

(b) išmokėti arba pervesti pinigus kliento nurodymus.

Paminėtus veiksmus bankas turi atlikti ne vėliau kaip kitą dieną po dienos, kurią buvo gautas mokėjimo dokumentas, jeigu sutartis nenumato kitokių terminų (CK 6.917 str. 1-2 d.).

Lėšos iš sąskaitos paprastai nurašomos kliento nurodymu. Be kliento nurodymo lėšos gali būti nurašomos teismo sprendimu, taip pat kitais įstatymo ar banko sąskaitos sutarties numatytais atvejais (pvz., trečiojo asmens reikalavimu, jeigu klientas yra nurodęs bankui nurašyti lėšas pagal to trečiojo asmens reikalavimą (t. y. kai yra debetinis mokėjimo pavedimas), antstolio ar kito atitinkamus įgalinimus turinčio pareigūno reikalavimai ar pan.) (CK 6.922 str.).

Asmenų, turinčių teisę kliento vardu disponuoti sąskaitoje esančiomis lėšomis, teisės patvirtinamos įstatyme ar kitame teisės akte ir banko sąskaitos sutartyje numatytais

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiais priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

dokumentais, kurie nustatyta tvarka turi būti pateikti bankui (pavyzdžiui, įgaliojimas, kliento sutikimas, jei pateikiamas debeto pavedimas ir pan.). Klientas turi teisę nurodyti bankui nurašyti iš sąskaitos lėšas pagal trečiųjų asmenų reikalavimą (debitiniai pavedimai). Tokius nurodymus bankas priima, jeigu klientas raštu nurodo būtinus duomenis, leidžiančius identifikuoti asmenį, turintį teisę nurašyti iš sąskaitos lėšas. Banko sąskaitos sutartyje gali būti numatyta, kad teisė disponuoti sąskaitoje esančiomis lėšomis patvirtinama elektroninėmis mokėjimo priemonėmis panaudojant asmens parašą, kodą, slaptažodį ar kitus duomenis, patvirtinančius, kad nurodymą davė šią teisę turintis asmuo (CK 6.915 str.).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymo numatytais atvejais būtina laikytis lėšų nurašymo iš sąskaitos eiliškumo. CK 6.923 straipsnyje nurodytas *lėšų nurašymo eiliškumas*. CK 6.923 straipsnyje įtvirtintos tokios lėšų nurašymo eiliškumo taisyklės, *priklausančios nuo to*, sąskaitoje yra pakankamai lėšų reikalavimams (pavedimams) įvykdyti ar ne.

(1) Jeigu sąskaitoje yra *pakankamai lėšų* visiems pareikštiems reikalavimams patenkinti, lėšos nurašomos pagal kliento nurodymų ir kitų dokumentų gavimo eilę (*kalendorinis eiliškumas*), jeigu įstatymai nenustato ko kita.

(2) Jeigu visiems pareikštiems reikalavimams patenkinti *lėšų sąskaitoje nepakanka*, skolininkas *privalo nurodyti* lėšas nurašyti iš sąskaitos šia eile:

(i) *pirmąją eile* nurašomos lėšos pagal vykdomuosius dokumentus dėl žalos, padarytos dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo, atlyginimo ir išlaikymo išieškojimo;

(ii) *antrąją eile* nurašomos lėšos pagal vykdomuosius dokumentus dėl išmokų, kylančių iš darbo ir autorinių sutarčių;

(iii) *trečiąją eile* nurašomos lėšos pagal mokėjimo dokumentus, nustatančius įmokas į biudžetą (valstybės, savivaldybės ar socialinio draudimo);

(iv) *ketvirtąją eile* nurašomos lėšos pagal vykdomuosius dokumentus kitiems piniginiams reikalavimams patenkinti;

(v) *penktąją eile* nurašomos lėšos pagal kitus mokėjimo dokumentus kalendorinio eiliškumo tvarka.

Lėšos pagal reikalavimus, priklausančius tai pačiai eilei, nurašomos mokėjimo dokumentų gavimo kalendorinio eiliškumo tvarka. Lėšų nurašymo eilę vykdymo proceso, bankroto ir kitais įstatymų numatytais atvejais nustato kiti įstatymai. Pavyzdžiui, Civilinio proceso kodekso 689 straipsnio 5 dalis numato, kad jeigu skolininko banko sąskaitoje visiems pareikštiems reikalavimams patenkinti lėšų nepakanka, pagal vykdomuosius dokumentus lėšos nurašomos šia eile: (a) pirmąją eile nurašomos lėšos išieškoti išlaikymui ir reikalavimai atlyginti žalą, padarytą suluošinimu ar kitokiu sveikatos sužalojimu, ar gyvybės atėmimu; (b) antrąją eile nurašomos lėšos patenkinti darbuotojų reikalavimams, atsirandantiems dėl darbo teisinių santykių.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad CK 6.923 straipsnio 2 dalyje pasakyta, kad „skolininkas privalo nurodyti lėšas nurašyti iš sąskaitos“ minėta eile. Ši nuostata reiškia, kad prieš kreditorių už eiliškumo pažeidimą yra atsakingas pats skolininkas, o ne bankas, t. y. bankas neturi aktyvios pareigos domėtis, ar klientas, duodamas nurodymą nurašyti lėšas iš sąskaitos, laikosi įstatymo numatyto eiliškumo. Ir tik tokiais atvejais, kai bankas žinodamas, kad klientas pažeidžia eiliškumą, neprivalo vykdyti aiškiai neteisėto nurodymo (pvz., taip gali būti, kai

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

bankas yra informuotas (tarkim, yra pateiktas teismo sprendimas priteisti sveikatai padarytą žalą, o klientas pateikia reikalavimą pervesti lėšas ne buvusiam ieškovui, kuriam vykdytinu teismo sprendimu priteista žalos, o kitam asmeniui (aišku, tai taikoma, kai nepakanka lėšų vykdyti abu nurodymus).

Su šios pareigos vykdymu taip pat susiję mokėjimo pavedimų vykdymas, todėl pabaigoje šios sutarties tezių pateikiami principiniai klausimai apie mokėjimo pavedimus.

3. Pareiga mokėti palūkanas.

Minėta, kad kliento piniginės lėšos yra banko nuosavybė, ir, kad jis turi teisę, nepažeidžiant kliento teisių, disponuoti jomis. Iš esmės tai reiškia, kad klientas paskolina pinigus bankui, be abejo, tai nėra tikri paskolos santykiai, kadangi, skirtingai, nuo tikros paskolos, šiuo atveju bankas (kredito įstaiga) turi užtikrinti kliento teisę disponuoti jo sąskaitoje esančiu piniginių lėšų suma. Tačiau atsižvelgiant, kad bankas visgi gali naudoti sąskaitoje esančias lėšas, jis privalo už tai mokėti klientui palūkanas (CK 6.920 str.), nebent banko sąskaitos sutartis numato ką kita. Palūkanos turi būti pervedamos į kliento sąskaitą sutartyje numatytais terminais, o jeigu jie nenustatyti, - pasibaigus kiekviena ketvirčiui.

4. Konfidencialumo pareiga.

Sudarius banko sąskaitos sutartį tarp banko ir kliento atsiranda tam tikri pasitikėjimo santykiai. **Bankas privalo garantuoti banko sąskaitos, indėlio, visų su jais susijusių operacijų ir kliento slaptumą** (CK 6.925 str. 1 d.). Kas sudaro banko paslaptį, yra detalizuojama Lietuvos bankų įstatymo⁷ 55 straipsnyje. Šiame straipsnyje nurodyta, kad banko paslaptimi laikomi visi bankui žinomi duomenys ir informacija apie: (1) banko kliento turimas banke sąskaitas, lėšų likučius šiose sąskaitose, kliento vykdomas operacijas su jo sąskaitoje esančiomis lėšomis, sutarčių, pagal kurias klientui buvo atidarytos sąskaitos, sąlygas; (2) banko kliento skolinius įsipareigojimus bankui, sutarčių, pagal kurias atsirado šie skoliniai įsipareigojimai, sąlygas; (3) kitas banko klientui suteiktas finansines paslaugas, sutarčių, pagal kurias teikiamos finansinės paslaugos, sąlygas; (4) banko kliento finansinę būklę ir turtą, veiklą, veiklos planus, skolinius įsipareigojimus kitiems asmenims ar sandorius su kitais asmenimis, kliento komercines (gamybines) ar profesines paslaptis.

Informacija, sudaranti banko paslaptį, gali būti atskleista *tik patiems klientams ar jų atstovams, o įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka – atitinkamoms valstybės valdžios institucijoms, pareigūnams ir kitiems asmenims*. Pavyzdžiui, pagal Civilinio proceso kodekso 689 straipsnio 1 ir 2 dalis nukreipdamas išieškojimą į pinigines lėšas, antstolis bankams pasiunčia Sprendimų vykdymo instrukcijoje nustatytos formos patvarkymą patikrinti, ar skolininko vardu yra piniginių lėšų, bei sustabdyti tokios sumos piniginių lėšų išmokėjimą, kokia reikalinga išieškotinai sumai ir vykdymo išlaidoms padengti. Bankas nuo antstolio patvarkymo gavimo momento sustabdo skolininko piniginių lėšų išmokėjimą tiek, kiek tai būtina antstolio reikalavimui įvykdyti, ir apie tai nedelsdami informuoja antstolį. Taip pat pagal Mokesčių administravimo įstatymo 33 straipsnio 1 punktą, mokesčių administratorius (jo pareigūnas), atlikdamas jam pavestas funkcijas, turi teisę gauti iš kredito įstaigų funkcijoms atlikti reikiamus duomenis ir dokumentų nuorašus, kompiuterinių laikmenų duomenis (kopijas) apie to arba kito asmens turtą, pajamas, išlaidas, ir bankas negali atsisakyti pateikti šios informacijos remdamasis banko paslaptimi (Mokesčių administravimo įstatymo

⁷ Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832 (su vėlesniais pakeitimais).

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

49 str.). Pagal Lietuvos bankų įstatymo 55 straipsnio 4 dalį, bankas turi teisę atskleisti informaciją, sudarančią banko paslaptį, teismui ar kitiems asmenims, jei tai būtina ginant banko teisėtus interesus, ir tik tiek, kiek tai būtina banko interesams ginti. Taip pat bankas teikia banko paslaptį sudarančią informaciją Pinigų plovimo prevencijos įstatyme⁸ nurodytoms institucijoms.

Jeigu bankas neteisėtai atskleidžia banko paslaptį, klientas turi teisę reikalauti, kad bankas atlygintų tuo padarytus nuostolius (CK 6.925 str. 3 d.).

2. Kliento pareigos

1. Pareiga mokėti atlyginimą.

Tai pagrindinė kliento pareiga. Klientas apmoka už banko suteiktas paslaugas ir atliktas operacijas banko sąskaitos sutartyje nustatytais sąlygomis ir tvarka (CK 6.919 str. 1 d.). Šios pareigos vykdymo ypatumas yra tai, kad bankas turi teisę nurašyti iš kliento sąskaitos kas ketvirtį sumas, priklausančias bankui už jo suteiktas klientui paslaugas, nebent sutartyje numatyta kas kita.

3. Šalių teisė taikyti tarpusavio reikalavimų įskaitymą

Atsižvelgiant į tai, kad vykdant kliento pateiktus nurodymus dėl piniginių lėšų tvarkymo, ir bankui naudojantis kliento lėšomis, gali atsirasti priešpriešinės piniginės prievolės (klientas turi mokėti už paslaugas bankui, o bankas, savo ruožtu, palūkanas už naudojamą pinigus), banko ir kliento piniginiai reikalavimai, susiję su sąskaitos kreditavimu, banko paslaugų apmokėjimu, palūkanų mokėjimu, pasibaigia įskaitymo būdu, jeigu banko sąskaitos sutartis nenustato ko kita (CK 6.921 str.). Minėtų piniginių reikalavimų įskaitymą atlieka bankas. Jis privalo informuoti apie atliktą įskaitymą klientą per sutartyje nustatytą terminą, o jeigu jis nenustatytas, – per protingą terminą.

4. Banko atsakomybė už netinkamą operacijų atlikimą

Jeigu bankas ne laiku įskaityto gautas lėšas į kliento sąskaitą arba jas nepagrįstai nurašo iš sąskaitos, taip pat jei nevykdo kliento nurodymų dėl lėšų pervedimo ar išmokėjimo iš sąskaitos, bankas privalo mokėti klientui banko sąskaitos sutartyje nustatytas palūkanas, o jeigu jos nenustatytos, – šio kodekso 6.210 straipsnyje nustatytas palūkanas (CK 6.924 str.).

IV. Banko sąskaitos sutarties pabaiga

Kliento pareiškimu banko sąskaitos sutartis gali būti nutraukta bet kada (CK 6.927 str. 1 d.). Tai atitinka ir bendrąją atlygintinių paslaugų sutarties nutraukimo kliento iniciatyva normą (CK 6.721 str. 1 d.).

Banko reikalavimu banko sąskaitos sutartis gali būti nutraukta, jeigu: (a) lėšų, esančių klientų sąskaitoje, suma sumažėja tiek, kad nesiekia sutartyje nustatytos minimalios sumos, ir

⁸ 2008 m. sausio 17 d. įstatymo Nr. X-1419 redakcija (Valstybės žinios, 2008, Nr. 10-335).

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

per vieną mėnesį nuo banko išsiųsto pranešimo dienos klientas jos nepadidina; arba (b) jeigu daugiau kaip metus su kliento sąskaita nebuvo atliekamos jokios operacijos ir jeigu banko sutartis nenustato ko kita (CK 6.927 str. 2 d.).

Lėšų likutis sąskaitoje išduodamas klientui arba jo nurodymu pervedamas į kitą sąskaitą ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo atitinkamo rašytinio kliento pareiškimo gavimo dienos. Jeigu klientas nedavė nurodymo pervesti lėšas į kitą sąskaitą, bankas lėšas pveda į banko vidines sąskaitas.

Banko sąskaitos sutartis gali būti nutraukta ir esant esminiam sutarties pažeidimui.

Banko sąskaitos sutarties nutraukimas yra pagrindas sąskaitą uždaryti. Banko sąskaitos sutartis galioja iki sąskaitos uždarymo.

V. Mokėjimo pavedimai

Pagrindiniai šaltiniai, reglamentuojantys atsiskaitymus mokėjimo pavedimais Lietuvoje, yra CK ir Mokėjimų įstatymas. CK numato, kad *atsiskaitant mokėjimo pavedimais bankas įsipareigoja pagal mokėtojo pavedimą pervesti nurodytą sumą iš mokėtojo sąskaitos į kitą mokėtojo nurodytą sąskaitą tame pačiame arba kitame banke per įstatymų ar įstatymų nustatyta tvarka nustatytus terminus, jeigu trumpesni terminai nėra nustatyti banko sąskaitos sutartyje ar banko veiklos taisyklėse* (CK 6.931 str. 1 d.). Mokėjimų įstatymas mokėjimo pavedimą (mokėjimo nurodymą) apibrėžia kaip mokėtojo arba gavėjo raštu arba elektroninėmis mokėjimo priemonėmis sudarytą nurodymą kredito įstaigai pervesti lėšas gavėjui (Mokėjimų įstatymo 2 str. 14 d.).

Išskiriami keli *mokėjimo pavedimų požymiai*.

Pirma, atsiskaitant mokėjimo pavedimais bankas privalo ne tik nurašyti nurodytą sumą nuo mokėtojo sąskaitos, tačiau ir užtikrinti tos sumos pervedimą į mokėtojo nurodytą sąskaitą tame pačiame ar kitame banke.

Antra, lėšos pervedamos į tą sąskaitą, kurią nurodo mokėtojas.

Trečia, mokėjimo pavedimas vykdomas paprastai už atitinkamą atlyginimą, kadangi mokėjimo nurodymų vykdymas yra viena iš kredito įstaigų teikiamų paslaugų. Tačiau mokėtojo kredito įstaiga negali imti atlyginimo už tai, kad mokėjimo nurodymui įvykdyti mokėtojas įmoka grynusius pinigus (Mokėjimų įstatymo 7 str. 8 d.). Be to, mokėtojo kredito įstaiga negali išskaičiuoti komisinio atlyginimo už mokėjimo nurodymo vykdymą iš mokėjimo nurodymo sumos. Jeigu mokėtojo kredito įstaiga pažeidė šį reikalavimą, ji mokėtojo reikalavimu privalo pervesti visą išskaičiuotą sumą gavėjui, jeigu mokėtojas nepareikalauja, kad ta suma būtų perduota jam arba įskaityta į jo sąskaitą (Mokėjimų įstatymo 7 str. 9 d.).

Ketvirta, mokėtojo nurodyta suma turi būti pvesta per įstatymų ar įstatymų tvarka nustatytus terminus, jeigu trumpesni terminai nėra nustatyti banko sąskaitos sutartyje ar banko veiklos taisyklėse.

Konkretūs mokėjimo nurodymų įvykdymo terminai yra nustatyti Mokėjimų įstatymo 10 straipsnyje. Mokėtojo kredito įstaiga, priėmusi mokėjimo nurodymą, turi jį įvykdyti tą pačią banko darbo dieną, jeigu mokėtojo ir gavėjo kredito įstaiga yra ta pati. Jeigu mokėtojo ir

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

gavėjo kredito įstaigos skirtingos, mokėtojo kredito įstaiga, priėmusi mokėjimo nurodymą iki 12 valandos, turi jį įvykdyti tą pačią banko darbo dieną. Jeigu kredito įstaiga priėmė mokėjimo nurodymą po 12 valandos, ji privalo įvykdyti ne vėliau kaip kitą banko darbo dieną po mokėjimo nurodymo priėmimo. Jeigu mokėjimo nurodyme nurodyta vėlesnė jo vykdymo data, mokėjimo nurodymą kredito įstaiga privalo įvykdyti jame nurodytą banko darbo dieną. Gavėjo kredito įstaiga, jeigu mokėtojo ir gavėjo kredito įstaigos yra skirtingos, gavusi lėšas pagal mokėjimo nurodymą iš mokėtojo kredito įstaigos, privalo tą pačią banko darbo dieną įskaityti lėšas į gavėjo sąskaitą.

Atsiskaitant mokėjimo pavedimais paprastai atsiranda *mišri teisinių santykių struktūra*: (1) santykiai tarp mokėtojo – sąskaitos savininko (kreditoriaus) ir sąskaitą aptarnaujančio banko (skolininko); (2) santykiai tarp banko, priėmusio kliento nurodymą pervesti lėšas, ir kitų bankų, kurie buvo pasitekti operacijoms, susijusioms su mokėjimo pavedimo įvykdymu, atlikti; (3) gavėjo banką ir lėšų gavėją sieja savarankiška prievolė, kuri kyla iš banko sąskaitos sutarties ir pagal kurią bankas privalo įskaityti gavėjui adresuotas lėšas į jo sąskaitą. Tačiau galima ir kitokia teisinių santykių struktūra. Visų pirma mokėjimo pavedimas naudojamas ne tik tarpbankiniuose atsiskaitymuose (kai mokėtojo ir gavėjo sąskaitos yra skirtinguose bankuose), tačiau ir vieno banko rėmuose. Antra, mokėtojas gali pateikti mokėjimo pavedimą bankui pervesti lėšas į jo paties (mokėtojo) sąskaitą tame pačiame ar kitame banke.

Atsiskaitymų mokėjimo pavedimais teisiniai santykiai atsiranda iš kelių sandorių, vykdomų išduodant (suformuojant) mokėjimo nurodymą, priimant jį vykdyti, vykdant mokėjimo nurodymą ir jį įvykdant. Tokie sandoriai yra abstraktūs, nepriklausomi nuo sandorių, kurių pagrindu atsiranda piniginė prievolė tarp mokėtojo ir gavėjo ir pagal kuriuos vykdomi mokėjimo pavedimai (pvz., pirkimo-pardavimo, rangos, paslaugų teikimo sutarties). Šių sandorių negaliojimas nedaro negaliojančio mokėjimo pavedimo.

Atkreiptinas dėmesys, kad mokėjimo pavedimais atsiskaityti gali ne tik bankų klientai, kurių vardu yra atidarytos atitinkamos sąskaitos bankuose, tačiau ir asmenys, neturintys sąskaitos banke, kuriam jie pageidauja pateikti mokėjimo pavedimą vykdymui. Atsiskaitymus mokėjimo pavedimais reglamentuojančios normos taikomos taip pat atsiskaitymams, kai bankas lėšas perveda asmens, neturinčio sąskaitos tame banke, pavedimu, jeigu ko kita nenustato įstatymai ar banko veiklos taisyklės (CK 6.931 str. 2 d.).

Yra dvi *pavedimų pervesti lėšas rūšys*: **kredito pervedimas ir debeto pervedimas**. *Kredito pervedimas* suprantamas kaip mokėtojo inicijuotas sandoris, kai mokėtojo kredito įstaigai pateiktas mokėjimo nurodymas vykdomas mokėtojo lėšoms pervesti gavėjui į jo sąskaitą kredito įstaigoje (Mokėjimų įstatymo 2 str. 12 d.). Pažymėtina, kad tarptautiniai kredito pervedimai⁹ pasižymi specialiu teisiniu reguliavimu – tarptautinių kredito pervedimų atlikimo ypatumus reglamentuoja Mokėjimų įstatymo trečio skirsnio nuostatos. Šio įstatymo nuostatos, nustatančios atsiskaitymų tarptautiniais kredito pervedimas ypatumus, įgyvendina 1997 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 97/5/EB dėl tarptautinių kredito pervedimų nuostatas.

Debeto pervedimas suprantamas kaip gavėjo inicijuotas sandoris, kai mokėtojo arba gavėjo kredito įstaigai pateiktas mokėjimo nurodymas vykdomas mokėtojo lėšoms pervesti

⁹ Tarptautinis kredito pervedimas – tai kredito pervedimas, kai lėšos per tam tikroje valstybėje esančią kredito įstaigą arba jos skyrių pervedamos gavėjui į kredito įstaigą arba jos skyrių kitoje valstybėje (Mokėjimų įstatymo 2 straipsnio 25 dalis).

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

gavėjui į jo sąskaitą kredito įstaigoje (Mokėjimų įstatymo 2 str. 3 d.). Gavėjas turi teisę pateikti mokėjimo nurodymą tik esant šioms dviem sąlygoms: (1) jeigu gavėjas turi rašytinį mokėtojo sutikimą nurašyti lėšas iš jo sąskaitos (toks sutikimas gali būti išreikštas tiek tarp mokėtojo ir gavėjo sudarytoje atitinkamoje sutartyje (pvz., paskolos), tiek ir vienašališkame mokėtojo pareiškime); ir (2) šis sutikimas yra pateiktas mokėtojo kredito įstaigai.

Mokėjimo pavedimai pasižymi formalumu, kas reiškia, jog mokėjimo pavedimo turinys ir forma, taip pat kartu su juo pateiktų dokumentų turinys ir forma turi atitikti įstatymų ir banko veiklos taisyklių nustatytus reikalavimus. Įstatymai nenumato išsamaus ir baigtinio mokėjimų pavedimų turinio reikalavimų. Mokėjimų įstatymo 5 straipsnis įtvirtina tik būtinus mokėjimo nurodymo turinio rekvizitus ir suteikia galimybę kredito įstaigoms bendru susitarimu nustatyti ir kitus Lietuvos Respublikoje naudojamų mokėjimo nurodymų turinio rekvizitus, o raštu sudaromiems mokėjimo nurodymams – nustatyti vienodą formą. Tokiais atvejais mokėjimo nurodymo forma ir turinys turi atitikti Mokėjimų įstatymo ir kredito įstaigų veiklos taisyklių nustatytus reikalavimus.

Mokėjimo pavedimas gali būti vykdomas *tik esant dviem būtinom sąlygom*: (1) kai mokėjimo pavedimo turinys ir forma taip pat kartu su juo pateiktų dokumentų turinys ir forma atitinka nustatytus reikalavimus; ir (2) mokėtojo banko sąskaitoje yra pinigų (išskyrus sąskaitos kreditavimo galimybę (CK 6.918 str.). Atkreiptinas dėmesys, kad banko ir kliento sudarytuose susitarimuose (pvz., banko sąskaitos sutartyje) gali būti numatytos ir papildomos sąlygos, kurioms esant bankas vykdys mokėjimo pavedimą.

Mokėjimų įstatymas įtvirtina, kad bankas, atlikdamas debeto pervedimus ir gavęs mokėjimo nurodymą, neturintį visų reikiamų rekvizitų, privalo apie tai pranešti gavėjui ir nurodyti priežastį tą pačią banko darbo dieną, išskyrus atvejį, kai nepakanka turimos informacijos gavėjui atpažinti (8 str. 3 d.). Pažymėtina, kad Mokėjimų įstatymas įtvirtina bendrą taisyklę, kad mokėjimo pavedimo pateikėjas atsako už pateikto mokėjimo nurodymo rekvizitų teisingumą (7 str. 5 d.). Tačiau tuo atveju, jeigu bankas ir jo klientas susitaria dėl klaidų mokėjimo pavedimo rekvizituose nustatymo procedūros ir bankas pagal tokią procedūrą privalėjo nustatyti klaidas rekvizituose, ne mokėjimo pavedimo pateikėjas, o bankas atsako už klaidingo mokėjimo pavedimo įvykdymo padarinius.

Taigi, jeigu bankas pareikalauja patikslinti mokėjimo pavedimo rekvizitus, tokį pareikalavimą bankas privalo nusiųsti mokėtojui nedelsdamas po to, kai gaunamas mokėtojo pavedimas (CK 6.932 straipsnio 2 dalis). Jeigu per įstatymų ar bankų veiklos taisyklių nustatytą terminą, o jeigu jis nenustatytas – per protingą terminą, bankas negauna atsakymo į savo pareikalavimą, tai jis turi teisę nevykdyti mokėjimo pavedimo ir gražinti jį mokėtojui, jeigu ko kita nenustato įstatymas, banko veiklos taisyklės ar banko ir mokėtojo sudaryta sutartis. Pagal Mokėjimų įstatymo 8 straipsnio 5 dalį mokėtojo bankas, kuris atsisako priimti mokėjimo pavedimą, privalo su mokėjimo nurodymo pateikėju sutarta forma pranešti mokėjimo nurodymo pateikėjui apie mokėjimo nurodymo atmetimą ir nurodyti priežastį tą pačią banko darbo dieną, išskyrus atvejį, kai nepakanka turimos informacijos nurodymo pateikėjui atpažinti.

Mokėjimo nurodymo pateikėjas turi teisę atšaukti ar pakeisti jau pateiktą mokėjimo pavedimą, tačiau tokia teisė nėra absoliuti. Šios teisės ribojimus nustato Mokėjimų įstatymo 11 straipsnis, pagal kurį mokėjimo pavedimas gali būti atšauktas ar pakeistas tik esant dviem sąlygoms: (1) mokėtojo kredito įstaiga ir mokėjimo pavedimo pateikėjas susitarė, kad

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

mokėtojo kredito įstaigos priimtas mokėjimo pavedimas gali būti atšauktas ar pakeistas (toks susitarimas gali būti įtvirtintas, pvz., banko sąskaitos sutartyje); ir (2) mokėtojo kredito įstaiga gavo nurodymą atšaukti ar pakeisti mokėjimo pavedimą iki mokėjimo pavedimo įvykdymo momento. Bankas, iki šio momento gavęs nurodymą atšaukti ar pakeisti mokėjimo pavedimą, neturi teisės vykdyti tokio pavedimo. Jeigu, nepaisant nurodymo pavedimą atšaukti ar pakeisti, mokėjimo nurodymas įvykdomas, mokėtojo bankas privalo grąžinti sumą, pateiktą mokėjimo nurodymui įvykdyti. Pažymėtina, kad mokėtojo bankas turi teisę reikalauti, kad gavėjas grąžintų įvykdyto mokėjimo nurodymo sumą (Mokėjimų įstatymo 11 str. 4 d.).

Mokėjimo pavedimas laikomas įvykdytu, kai kredito įstaiga įrašo lėšas į gavėjo sąskaitą, jeigu mokėtojo ir gavėjo kredito įstaiga yra ta pati. Jeigu mokėtojo ir gavėjo kredito įstaigos yra skirtingos, mokėjimo nurodymas laikomas įvykdytu, kai gavėjo kredito įstaiga pagal mokėjimo nurodymą gauna lėšas iš mokėtojo kredito įstaigos. Įvykdžius mokėjimo pavedimą, pasibaigia mokėtojo mokėjimo nurodymo sumos dydžio pinigine prievolė gavėjui (Mokėjimų įstatymo 9 str.). Šiuo atveju kredito įstaiga nėra atsakinga už mokėtojų ir gavėjų tarpusavio pretenzijas dėl atsiskaitymo prievolių, kai nėra kredito įstaigos kaltės. Taip pat paminėtina, kad bankas privalo nedelsdamas pranešti mokėtojui, kai šis pareikalauja, apie pavedimo įvykdymą (CK 6.933 straipsnio 3 dalis).

CK 6.934 straipsnio 1 dalis įtvirtina bendrą taisyklę, kad bankas, neįvykdęs ar netinkamai įvykdęs mokėjimo pavedimą, atsako pagal bendrąsias sutartinės civilinės atsakomybės taisykles. Tačiau tiek CK 6.934 straipsnio 1 ir 2 dalys, tiek ir Mokėjimų įstatymo 12 straipsnis nustato specialias nuostatas dėl kredito įstaigų atsakomybės už mokėjimo pavedimų neįvykdymą, netinkamą įvykdymą (klaidingą įvykdymą ir įvykdymo uždelsimą).

Banko indėlio sutartis

Banko indėlio sutartį reguliuoja CK 6.892–6.902 straipsniai, taip pat subsidiariai taikomi CK 6.913 – 6.928 straipsniai (CK 6.892 str. 3 d.). Taip pat aktualūs yra atitinkami Lietuvos banko teisės aktai bei komercinių bankų standartinės bankų sąskaitų tvarkymo taisyklės (standartinės sutarčių sąlygos), LR indėlių ir išsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas.

I. Banko indėlio sutarties samprata

Banko indėlio sutarties sąvoka numatyta CK 6.892 straipsnio 1 dalyje:

Banko indėlio sutartimi (depozitu) viena šalis (bankas ar kita kredito įstaiga) išsipareigoja priimti iš kitos šalies (indėlininko) arba, gavusi kitai šaliai pervestą pinigų sumą (indėlį), išsipareigoja grąžinti indėlį ir sumokėti už jį palūkanas sutartyje nustatytomis sąlygomis ir tvarka.

Banko sąskaitos sutarties **dalyku** yra **veiksmas, susijęs su pinigų (indėlio) priėmimu ir indėlio sąskaitos tvarkymu.** Tai esminė sutarties sąlyga.

Banko sąskaitos sutartis yra **vienašalė** (sutarties šalių nesieja priešpriešinės pareigos: indėlininkas neturi pareigos perduoti bankui pinigų (tai teisė, bet ne pareiga), o bankas ar kita kredito įstaiga turi pareigą grąžinti indėlį ir sumokėti už jį palūkanas), **atlygintinė, realinė** (laikoma sudaryta nuo faktinio pinigų pervedimo į sąskaitą), **tęstinio vykdymo, ekvivalentinė.**

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

Banko indėlio sutartis, *kai indėlininkas yra fizinis asmuo*, pripažįstama *vieša sutartimi* (CK 6.892 str. 2 d.), t.y. sutartimi, kurią sudaro bankas ar kita kredito įstaiga kaip juridinis asmuo, teikiantis atitinkamas finansines paslaugas visiems, kas tik kreipiasi. Toks banko indėlio sutarties kvalifikavimas sukelia tam tikras pasekmes. *Pirma*, tokias finansines paslaugas (indėlių priėmimo) teikiantis bankas ar kita kredito įstaiga privalo sudaryti sutartį su bet kuriuo fiziniu asmeniu, kai šis kreipiasi, išskyrus įstatymų nustatyta tvarka patvirtintas išimtis. *Antra*, sudarant indėlio sutartį, bankas ar kita kredito įstaiga neturi teisės kam nors suteikti privilegijų, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. *Trečia*, banko indėlio sutartyse nustatomos sąlygos turi būti vienodos visiems tos pačios kategorijos vartotojams, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, kai atskirų kategorijų vartotojams gali būti taikomos lengvatinės sąlygos.

Sutarties šalys yra bankas ar kita kredito įstaiga (CK 6.893 str. 1 d.) **ir indėlininkas (klientas)**. Pagal Finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnio 4 dalį priimti indėlius ir kitas grąžintinas lėšas iš neprofesionalių rinkos dalyvių išimtinę teisę turi tik kredito įstaigos. Jeigu indėlį priėmė asmuo, neturintis tam teisės, arba indėlis buvo priimtas pažeidžiant nustatytas bankų veiklos taisykles, indėlininkas turi teisę reikalauti nedelsiant jam grąžinti visas įmokėtas sumas, įstatymo nustatytas palūkanas ir nuostolius, kiek jų nepadengia palūkanos (CK 6.893 str. 2 d.). Taigi, indėlius priimančia sutarties šalimi gali būti tik bankas ar kita kredito įstaiga.

Tretieji asmenys turi teisę įmokėti pinigus į indėlininko sąskaitą, jeigu sutartis nenustato ko kita. Tokiu atveju bankas ar kita kredito įstaiga privalo visas sumas, gautas indėlininko vardu, pervesti į indėlininko sąskaitą. Šiais atvejais preziumuojama, kad indėlininkas sutiko priimti pinigų sumas iš trečiųjų asmenų ir suteikė jiems būtinus duomenis apie savo indėlio sąskaitą (CK 6.899 str.).

Banko indėlio sutartis su banku ar kita kredito įstaiga **gali būti sudaryta ir trečiojo asmens naudai** (CK 6.900 str. 1 d., 6.191 str.). Jeigu trečiasis asmuo atsisakė jam sutarties suteiktos teisės, tai šia teise pasinaudoti gali sudaręs sutartį asmuo (išskyrus atvejus, kada tai prieštarauja sutarčiai). Jeigu sutartis nenustato ko kita, trečiasis asmuo įgyja indėlininko teises nuo savo pirmojo pareikalavimo bankui ar kitai kredito įstaigai momento arba nuo savo ketinimo naudotis indėlininko teisėmis išreiškimo kitokiu būdu momento (CK 6.900 str. 4 d.).

Asmuo, sudaręs banko indėlio sutartį trečiojo asmens naudai, turi teisę pasinaudoti indėlininko teisėmis tik iki to momento, kol trečiasis asmuo nepareiškia savo ketinimo pasinaudoti indėlininko teisėmis

Santykis su giminingomis sutartimis.

Banko indėlio sutartis yra specifinė banko sąskaitos sutarties rūšis, todėl, minėta, jai taikomos subsidiariai banko sąskaitos normos, ir būdingi tie patys kvalifikuojantys požymiai. Banko indėlio sutartis, kaip ir banko sąskaitos sutartis iš esmės *priskirtina paslaugų sutarčių grupei*. Tačiau atsižvelgiant į atliekamų veiksmų specifiką - banko vykdomos operacijos su pinigais (tai yra finansinės paslaugos¹⁰) -, šią sutartį reguliuoja atskiros CK normos, ir bendros atlygintinių paslaugų sutarties normos netaikomos (CK 6.716 str. 3 d.). Dėl to banko sąskaitos sutartis gali būti laikoma savarankiška sutartimi arba *sui generis* paslaugų sutartimi. Tokia CK nuostata yra pagrįsta, nes pinigines lėšas iš kliento priėmęs bankas jas įskaito į šio kliento

¹⁰ LR finansų įstaigų įstatymo 3 str. 1 d. 1, 4, 10 p.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

vardu atidarytą banko sąskaitą (indėlis – tai teigiamas pinigų likutis sąskaitoje, kuri atidaryta indėlininkui kredito įstaigoje pagal banko indėlio arba banko sąskaitos sutartį). Tiesa, banko sąskaitos sutartį reglamentuojančios CK normos taikomos tik tiek, kiek tai neprieštarauja pačiai indėlio sutarties prigimčiai (pavyzdžiui, nebūtų taikoma bendroji taisyklė, kad bankas besąlygiškai vykdytų kliento nurodymą pervesti indėlio sumą nurodytam asmeniui, jei toks klientas yra sudaręs terminuoto indėlio sutartį).

Banko indėlio sutartis turi tam tikrų giminųjų požymių su paskolos ir pasaugos sutartimi. Tačiau nuo *paskolos sutarties skiriasi tuo*, kad paskolos davėjas neturi disponavimo teisės savo reikalavimu į paskolintas lėšas (paskolos davėjas perduoda pinigus ar rūšies požymiais apibūdintus daiktus paskolos gavėjo nuosavybėn). Indėlininkas turi teisę reikalauti grąžinti indėlį pagal pirmą pareikalavimą nepriklausomai nuo indėlio rūšies (CK 6.895 str. 3 d. 1 sak.). *Nuo pasaugos sutarties banko indėlio sutartį skiria tai*, kad pasaugos sutartimi saugotojas paprastai negali naudoti savo poreikiams saugojimui perduoto turto. Be abejo, skiriasi ir tikslai – pasaugos sutartimi pasaugos davėjo interesas yra, kad būtų saugomas daiktas, o banko indėlio sutartimi indėlininkas siekia gauti palūkanas už jo naudojamus banke pinigines lėšas (nematerialų, finansinį turta).

II. Banko indėlio sutarties forma ir esminės sutarties sąlygos

Banko indėlio sutartis turi būti *rašytinė* (CK 6.894 str. 1 d.), o jos nesilaikymas daro sutartį negaliojančia (CK 6.894 str. 3 d.). Rašytine sutarties forma pripažįstama indėlininko knygelė, depozito sertifikatas arba kitoks banko ar kitos kredito įstaigos išduotas dokumentas, atitinkantis nustatytas bankų ar kitų kredito įstaigų veiklos taisykles.

Indėlininko knygelė gali būti tik vardinė (CK 6.901 str. 1 d.). Indėlininko knygelėje privalo būti nurodytas (a) banko ar kitos kredito įstaigos pavadinimas; (b) adresas ir kiti jų rekvizitai; (c) indėlininkas; (d) indėlio dydis; (e) visos sutarties sąlygos; (f) taip pat tvarkoma įmokėtų ir išmokėtų pinigų sumų apskaita; (g) nurodomos apskaičiuotos ir išmokėtos palūkanos. Visos su indėliu susijusios operacijos atliekamos tik pateikus indėlininko knygelę. Prarasta ar netinkama naudoti knygelė keičiama banko ar kitos kredito įstaigos nustatyta tvarka.

Indėlio sertifikatas yra vertybinis popierius, patvirtinantis indėlio sumą ir indėlininko teises į indėlį bei į palūkanas pasibaigus nustatytam indėlio terminui. Indėlio sertifikatas gali būti tik vardinis. Pagal CK 1.107 straipsnio 2 dalį indėlio sertifikatai perleidžiamieji ar neperleidžiamieji.

Esmine banko indėlio sutarties sąlyga yra jos dalykas. Banko indėlio sutarties trečiojo asmens naudai *esminė sąlyga* yra trečiojo asmens vardas ir pavardė arba pavadinimas (CK 6.900 str. 2 d.). Banko indėlio sutartis trečiojo asmens, mirusio iki sutarties sudarymo momento arba neegzistuojančio sutarties sudarymo momentu, naudai negalioja.

Palūkanų dydis nėra esminė sąlyga (CK 6.896 str. 3 d.). Jeigu palūkanų dydis sutartyje neaptartas, bankas ar kita kredito įstaiga moka vidutinę palūkanų normą, galiojusią sutarties sudarymo dieną sutarties sudarymo vietoje.

III. Banko indėlio sutarčių rūšys

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

Banko indėlio sutartis gali būti sudaryta (a) nustatant banko ar kitos kredito įstaigos pareigą išmokėti indėlį pagal pirmą pareikalavimą (*indėlis iki pareikalavimo*) arba (b) nustatant banko ar kitos kredito įstaigos pareigą išmokėti indėlį praėjus tam tikram terminui (*terminuotas indėlis*) (CK 6.895 str. 1 d.).

Bankų ar kitų kreditų įstaigų veiklą reglamentuojantys teisės aktai bei šalys susitarimu gali nustatyti ir kitokias indėlių rūšis. Tačiau pastebėtina, kad nepaisant indėlio rūšies, bankas ar kita kredito įstaiga privalo išmokėti visą ar dalį indėlio pagal pirmą indėlininko pareikalavimą. *Sutarties sąlyga, numatanti indėlininko atsisakymą teisės gauti indėlį pagal pirmą pareikalavimą, negalioja* (CK 6.895 str. 3 d. 2 sak.). Kai indėlis išmokamas indėlininkui prieš sueinant sutartyje nustatytam terminui ar prieš susidarant kitoms joje numatytoms aplinkybėms (išskyrus indėlius iki pareikalavimo), palūkanos išmokamos tokio dydžio, kuris atitinka indėliams iki pareikalavimo nustatytas palūkanas, jeigu sutartis nenustato ko kita. Jeigu indėlininkas nereikalauja išmokėti terminuoto indėlio pasibaigus jo terminui ar susidaro kitos sutartyje numatytos aplinkybės, tai sutartis pripažįstama pratęsta indėlio iki pareikalavimo sąlygomis, jeigu sutartis nenustato ko kita.

IV. Šalių pareigos

Kadangi banko indėlio sutartis yra vienašalė, tai, minėta, indėlininkas neturi priešpriešinės pareigos, o tik teisę reikalauti sugrąžinti indėlį ir sumokėti palūkanas.

1. *Banko pareiga grąžinti indėlį pasibaigus indėlio sutarčiai arba pareikalavus indėlininkui* (CK 6.895 str.).

2. *Banko pareiga sumokėti palūkanas* (CK 6.896 str.).

Palūkanos yra atlyginimas, banko ar kitos kredito įstaigos mokamas už naudojimąsi indėlio suma, kuris skaičiuojamas procentais nuo negrąžintos indėlio sumos už tam tikrą laiko tarpą. Dažniausiai nustatoma metinė palūkanų norma, tačiau praktikoje žinomos pusmečio, ketvirčio, mėnesio, savaitės ar net paros (vienos nakties indėlio) palūkanų normos.

Konkretų palūkanų normos dydį nustato padėtis finansų rinkoje ir banko turimų vadinamų laisvų pinigų kiekis. Kuo didesnis piniginių lėšų poreikis rinkoje (investicijoms ir t.t.) ir kuo mažiau bankas turi laisvų nuosavų lėšų, tuo didesnis poreikis juos gauti surenkant kuo didesnes indėlių sumas. Skolinimosi iš bankų ir kitų kredito įstaigų paklausa bei jų nuosavų lėšų kiekis praktiškai turi tiesioginį poveikį bendram bankų indėlių portfelio dydžiui ir palūkanų už indėlius normos dydžiui. Ekonominio pakilimo metu itin padidėja kreditų poreikis, o recesijos (rinkos sąstingio ar nuosmukio) metu tokia paklausa sumažėja. Atitinkamai dėl to kinta ir palūkanų norma – esant didelei kreditų paklausai ir santykinai stabiliai pasiūlai, vidutinė palūkanų norma didėja, o paklausai sumažėjus atitinkamai mažėja ir vidutinė palūkanų norma. Atitinkamai didėjant kreditų paklausai, proporcingai padidėja indėlių paklausa bei palūkanų mokamų už indėlius norma.

Be to, indėlių palūkanų norma taip pat priklauso ir nuo pinigų pasiūlos – kuo fiziniai ar juridiniai asmenys turi daugiau laisvų pinigų, kuriuos yra pasirengę laikyti indėlių forma banke, tuo palūkanų norma už tokius indėlius yra mažesnė.

Palūkanų dydis gali būti ir praktikoje paprastai yra diferencijuojamas pagal indėlio rūšį – už terminuotus indėlius mokamos didesnės palūkanos nei už indėlius iki pareikalavimo.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

CK 6.896 straipsnio 2 dalis draudžia nustatyti palūkanų dydį pagal indėlininko asmenines, tarnybines ar kitas savybes, nesusijusias su indėlio suma, rūšimi ar terminu. Tokiu būdu įstatymų leidėjas siekia užtikrinti skaidrią bankų mokamų palūkanų už indėlius politiką.

Bankas ar kita kredito įstaiga turi teisę vienašališkai keisti palūkanų, mokamų už indėlius iki pareikalavimo, dydį, jeigu banko indėlio sutartis nenustato ko kita. Jeigu bankas ar kita kredito įstaiga sumažina palūkanų dydį, tai nauja palūkanų norma pradedama taikyti indėliams, kurie yra įmokėti iki pranešimo indėlininkams apie palūkanų dydžio sumažinimą, tik praėjus mėnesiui nuo šio pranešimo, jeigu ko kita nenustato sutartis. Palūkanų, mokamų už terminuotus ar kitokius indėlius, dydžio bankas ar kita kredito įstaiga vienašališkai mažinti neturi teisės, jeigu ko kita nenustato sutartis.

Palūkanos už indėlius pradedamos skaičiuoti nuo kitos dienos po indėlio priėmimo dienos iki dienos, einančios prieš dieną, kai indėlis buvo išmokėtas ar nurašytas iš sąskaitos kitais pagrindais. Jeigu sutartis nenustato ko kita, palūkanos išmokamos indėlininkui pagal jo reikalavimą, pasibaigus ketvirčiui, atskirai nuo indėlio sumos. Neišmokėtų palūkanų suma indėlis padidinamas, o palūkanos skaičiuojamos nuo padidėjusios sumos. Išmokant indėlį kartu išmokamos iki to momento priskaičiuotos palūkanos.

3. Banko pareiga užtikrinti indėlių grąžinimą (CK 6.898 str.).

Bankas ir kita kredito įstaiga užtikrina indėlių grąžinimą įstatymų nustatyta tvarka privalomai juos drausdami¹¹, o įstatymų nustatytais atvejais – ir kitais būdais. Sudarant banko indėlio sutartį, bankas ar kita kredito įstaiga privalo suteikti indėlininkui informaciją apie indėlio grąžinimo užtikrinimą. Jeigu bankas ar kita kredito įstaiga nevykdo savo pareigos užtikrinti indėlio grąžinimą, taip pat praradus užtikrinimą arba jam pablogėjus, indėlininkas turi teisę reikalauti, kad bankas ar kita kredito įstaiga nedelsdami grąžintų indėlį, sumokėtų palūkanas ir atlygintų nuostolius.

Atsiskaitymų teisinių santykių trumpas apibūdinimas

I. Bendrosios pastabos

Atsiskaitymo teisiniai santykius, įskaitant ir konkrečius atsiskaitymo būdus, reglamentuoja CK šeštosios knygos XLVII skyriaus nuostatos (6.929-6.944 straipsniai). Šiuos teisinius santykius taip pat reglamentuoja atskiri įstatymai ir poįstatyminiai specialūs norminiai aktai (1999 m. spalio 28 d. Mokėjimų įstatymas, 1999 m. kovo 16 d. Čekių įstatymas, 1999 m. kovo 16 d. Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas, Lietuvos Banko 1994 m. vasario 3 d. patvirtintos Čekių naudojimo taisyklės, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. patvirtintos Vekselių naudojimo taisyklės, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. patvirtintos Vekselių ir čekių protestavimo taisyklės, ir kt.). Atskirus atsiskaitymo būdus (mokėjimo pavedimus, akredityvus, inkaso) paprastai reglamentuoja ir bankų veiklos taisyklės.

¹¹ Pagal Lietuvos Respublikos indėlių ir išpareigojimų investuotojams draudimo įstatymo (Žin., 2002, Nr. 65-2635) 3 straipsnio 3 dalį, indėliai litais ir užsienio valiuta – Jungtinių Amerikos Valstijų doleriais, eurai ir Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinėmis valiutomis – draudimo įmonėje privalo apdrausti bankai, kredito unijos, įmonės ir užsienio bankai ar įmonės, Lietuvos Respublikoje įsteigę filialus, kuriuose laikomi indėliai neapdraudžiami (nekompensuojami) arba kitaip neužtikrinamas jų saugumas pagal užsienio valstybės, kurios jurisdikcijai priklauso filialą įsteigęs bankas ar įmonė, teisės aktus.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

Paminėtini keli Europos Sąjungos teisės aktai atsiskaitymo santykių srityje. Mokėjimų įstatymo nuostatos, nustatančios atsiskaitymų tarptautiniais kredito pervedimas ypatumus, įgyvendina 1997 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 97/5/EB dėl tarptautinių kredito pervedimų reikalavimus. Vienintelis reglamentas atsiskaitymo santykių srityje yra 2001 m. gruodžio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 2560/2001 dėl tarptautinių mokėjimų eurai, kuris skirtas suvienodinti valstybėse narėse imamus mokesčius už tarptautinius mokėjimus, kurių suma neviršija 50 000 eurų.

Būtina skirti atsiskaitymo (mokėjimo) *formą, priemonių ir būdų* terminus ir suvokti jų skirtumus. **Atsiskaitymo forma** galima dvejopa – atsiskaityti galima arba grynaisiais, arba negrynaisiais pinigais. **Mokėjimo priemone** laikomi pinigai (plačiausia prasme, t.y. apimant tiek grynuosius pinigus (banknotus ir monetas), tiek negrynuosius pinigus (lėšas sąskaitose), o **mokėjimo būdu** – tai, kas padeda pinigams iš skolininko patekti kreditoriui (mokėjimo pavedimai, čekiai, vekseliai ir t.t.). *Atsiskaitymo priemonė yra tai, kas teisėtai įvykdo galutinį atsiskaitymą.*

CK 6.930 straipsnio 1 dalyje nurodyta keletas atsiskaitymo būdų: mokėjimo pavedimai, akredityvai, čekiai, vekseliai, inkaso. Šioje normoje pateiktas mokėjimo būdų sąrašas nėra baigtinis, todėl galimi ir kitokie įstatymų nustatyti mokėjimo būdai. Be to, šalys turi teisę pasirinkti ir nustatyti bet kurį minėtą tarpusavio atsiskaitymo būdą.

Vekselis

1930 m. birželio 27 d. buvo pasirašytos Ženevos konvencija dėl vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo ir Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo¹², tokiu būdu unifikuojant valstybių nacionalinės teisės nuostatas, reglamentuojančias vekselius. Ženevos konvencija dėl vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo įsigaliojo Lietuvos Respublikai 1997 m. gegužės 11 d.

Šiuo metu vekselių teisinius santykius Lietuvoje reglamentuoja CK, Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas, Vekselių naudojimo taisyklės, taip pat Vekselių ir čekių protestavimo taisyklės. Be to, pagal CK 1.56 straipsnio 1 dalies nuostatas koliziniai klausimai, susiję su vekseliais, turi būti sprendžiami pagal 1930 m. Ženevos konvenciją dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo, kurią Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 2000 m. vasario 17 d. įstatymu¹³ ir kuri Lietuvai įsigaliojo 2000 m. liepos 27 d.

Vekseliai yra universalus tiek atsiskaitymo būdas, tiek ir kreditavimo priemonė. Naudojant vekselį kaip atsiskaitymo būdą už, pvz., parduotas prekes, vykdomi du savarankiški sandoriai ir vekselis atlieka dvi funkcijas: atsiskaitymas už prekes ir pirkėjo kreditavimas¹⁴. Vekselio atsiskaitomoji funkcija taip pat pasireiškia, kai vekselis yra perduodamas indosamentu vieno turėtojo kitam turėtojų. Pažymėtina, kad vekselis, kaip kreditavimo instrumentas, gali būti diskontuotas ir rediskontuotas (pakartotinai diskontuotas) kredito

¹² Šios konvencijos įsigaliojo 1934 m. sausio 1 d.

¹³ Valstybės žinios, 2000, Nr. 22-550.

¹⁴ Žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 3 d. nutartį c. b. A. L v. AB firma „Vitti“, Nr. 3K-3-443/2005 m., kat. 22.3.1.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

įstaigoje¹⁵. Vekselio diskontavimas reiškia operaciją, kai kredito įstaiga įsigyja vekselį už mažesnę negu vekselyje nurodytą sumą su tikslu pateikti vekselį apmokėjimui¹⁶.

Vekselio atsiradimo pagrindas yra **vekselio išrašymas – vienašalis sandoris**. Vekselį išrašantis asmuo be išlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui, t.y. sukuria sau pareigą, o vekselio turėtojas įgyja teisę reikalauti vekselyje nurodytos sumos įstatymų nustatyta tvarka. Išrašius vekselį yra sukuriama naujas civilinių teisių objektas – **vertybinis popierius**, kuris gali būti naudojamas civilinėje apyvartoje¹⁷. Pagal CK 1.105 straipsnio 1 dalį *vekselis, kaip vertybinis popierius*, apibrėžiamas kaip dokumentas, kuriuo jį išrašantis asmuo be išlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui arba kuriuo tai padaryti pavedama kitam asmeniui. Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje ir Vekselių naudojimo taisyklių 2 punkte pateikiama analogiška vekselio sąvoka.

Teisės doktrinoje išskiriami keli vekselio ir jo pagrindu atsirandančios prievolės požymiai¹⁸.

Pirma, formalumas, pasireiškiantis tuo, kad jeigu dokumente nėra nors vieno privalomo vekseliui rekvizito, toks dokumentas nėra laikomas vekseliu.

Antra, abstraktumas, kuris reiškia tai, kad vekselio pagrindu atsirandanti prievolė yra savarankiška ir nėra susijusi su prievole, kurios pagrindu vekselis buvo išduotas, galiojimu. Be to, vekselio turėtojui negali būti pareiškiami prieštaravimai, kylantys iš santykių, esančių tarp vekselio davėjo, mokėtojo ir indosanto (taip pat kitų asmenų, turėjusių vekselį). Šis požymis konstatuojamas ir Lietuvos teismų praktikoje. Vienoje byloje LAT teigė, kad skolininkas (mokėtojas) gali ginčyti savo prievolę pagal vekselį tik remdamasis vekselio formaliais trūkumais. Dėl šių vekselio savybių skolininkas negali vekselio turėtojui pareikšti prieštaravimų, grindžiamų asmeniniais jų ir vekselio davėjo arba ankstesniųjų vekselio turėtojų santykiais, nebent vekselio turėtojas, įgydamas vekselį, tyčia būtų veikęs skolininko nenaudai (Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 19 str.). Taigi vekselio prigimtis, savybės, užtikrinančios jo viešą patikimumą, specifinis teisinis reglamentavimas suponuoja ribotą vekselio davėjo galimybę reikšti prieštaravimus vekselio turėtojui, t.y. tik Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme griežtai apibrėžtais pagrindais. Toks vekselio teisinis reglamentavimas daro negalimą vekselio pripažinimą negaliojančiu pagal CK nuostatas dėl sandorių negaliojimą¹⁹.

Vis dėlto įstatymai numato tam tikrą šios taisyklės išimtį. Pagal Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 18 straipsnį, jeigu asmuo prarado vekselį, šio vekselio turėtojas, kuris įrodo savo teisę į jį nenutrūkstama indosamentų eile, privalo vekselį grąžinti tik tada, jei jį įgijo nesąžiningai arba dėl didelio neatsargumo.

¹⁵ Robert Juodka. Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 91.

¹⁶ Tokiu atveju kredito įstaigos pelną sudaro pagal vekselį gautos sumos ir už vekselį sumokėtos sumos skirtumas.

¹⁷ Žr.: 2005 m. spalio 3 d. LAT CBS nutartį c. b. A. L. v. AB firma „Vitti“; 2003 m. vasario 5 d. LAT CBS nutartį c. b. A. L. v. AB „Šiaulių dujotekio statyba“, Nr. 3K-3-214/2003 m., kat. 15.2.2.6, 15.2.2.7, 16.3.1.2.

¹⁸ Žr. CRANSTON, Ross. *Principles of Banking Law*. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 413.

¹⁹ Žr. 2005 m. spalio 3 d. LAT CBS nutartį c. b. A. L. v. AB firma „Vitti“.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiais priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

Trečia, besąlygiškumas, reiškiantis, kad vekselyje negali būti numatyti jokie konkretūs juridiniai faktai, kurių atsiradimas, pasikeitimas ar pasibaigimas sąlygotų išipareigojimo pagal vekselį galiojimą²⁰.

Vekseliai gali būti *paprastieji (solo)* ir *įsakomieji (trata)*. **Paprastasis vekselis (solo)** yra toks, kuriuo jo davėjas pats išipareigoja sumokėti jame nurodytą sumą (CK 1.105 str. 4 d.). **Įsakomuoju vekseliu (trata)** jo davėjas paveda kitam asmeniui, kad šis vekselio sumą sumokėtų jame nurodytam asmeniui (CK 1.105 str. 3 d.).

Paprastojo vekselio (solo) atveju, šiuose teisiniuose santykiuose dalyvauja mažiausiai du subjektai: vekselio davėjas (skolininkas ir mokėtojas) ir vekselio turėtojas (kreditorius). Paprastųjų vekselių reglamentavimas grindžiamas nuostata, kad jiems yra taikomos įsakomuosius vekselius reglamentuojančios teisės normos su tam tikromis išimtimis (įstatymo 79 str.). Tuo tarpu teisiniuose santykiuose, kylančiuose iš įsakomųjų vekselių (trata), dalyvauja mažiausiai trys subjektai: vekselio davėjas (trasantas), mokėtojas (trasatas; po akcepto įrašo padarymo vekselyje – akceptantas) ir vekselio turėtojas (remitentas). Vekselių teisiniuose santykiuose taip pat gali dalyvauti indosantas (asmuo, darantis vekselio antroje pusėje ar jo pratąsoje perduodamąjį įrašą), laiduotojas (asmuo, užtikrinęs visos vekselio sumos ar jos dalies apmokėjimą), įvairios kredito įstaigos.

Nuo to, vekselis yra paprastasis ar įsakomasis, priklauso jo rekvizitai. Paprastajame vekselyje turi būti šie rekvizitai: 1) žodžiai „paprastasis vekselis“ tekste ta kalba, kuria vekselis išrašytas; 2) besąlyginis išipareigojimas sumokėti nurodytą sumą; 3) mokėjimo terminas; 4) mokėjimo vieta; 5) pavadinimas ar vardas, pavardė asmens, kuriam arba kurio įsakymu turi būti sumokėta; 6) išrašymo vieta ir data; 7) išrašančiojo paprastąjį vekselį asmens (paprastojo vekselio davėjo) parašas. Dokumentas, kuriame nėra nors vieno iš minėtų rekvizitų, neturi paprastojo vekselio galios, išskyrus šiuos atvejus: 1) paprastasis vekselis, kuriame mokėjimo terminas nenurodytas, laikomas mokėtinu jį pateikus; 2) jeigu atskiros įrašo nėra, paprastojo vekselio išrašymo vieta laikoma mokėjimo vieta ir paprastojo vekselio davėjo gyvenamąja vieta (buveine); 3) paprastasis vekselis, kuriame neįrašyta jo išrašymo vieta, laikomas išrašytu toje vietoje, kuri pažymėta šalia paprastojo vekselio davėjo pavadinimo ar vardo, pavardės.

Įsakomajame vekselyje turi būti šie rekvizitai: 1) žodžiai „įsakomasis vekselis“ tekste ta kalba, kuria vekselis išrašytas; 2) besąlyginis įsakymas sumokėti įrašytą sumą; 3) turinčio sumokėti asmens (mokėtojo) pavadinimas ar vardas, pavardė; 4) mokėjimo terminas; 5) mokėjimo vieta; 6) pavadinimas ar vardas, pavardė asmens, kuriam arba kurio įsakymu turi būti sumokėta; 7) vekselio išrašymo vieta ir data; 8) išrašančio vekselį asmens (vekselio davėjo) parašas. Jeigu dokumente nėra nors vieno iš šių rekvizitų, toks dokumentas nėra laikomas įsakomuoju vekseliu, išskyrus šiuos atvejus: 1) vekselis, kuriame mokėjimo terminas nenurodytas, laikomas mokėtinu jį pateikus; 2) jeigu nėra atskiros įrašo, vieta, pažymėta šalia mokėtojo pavadinimo, laikoma mokėjimo vieta ir kartu mokėtojo gyvenamąja vieta (buveine); 3) vekselis, kuriame nenurodyta jo išrašymo vieta, laikomas išrašytu toje vietoje, kuri pažymėta šalia davėjo pavadinimo.

Tuo atveju, jeigu vekselyje yra nurodomi ir kiti duomenys (padaromi papildomi įrašai), tai neturėtų sąlygoti vekselio galiojimo, t.y. papildomi įrašai vekselyje neturėtų sąlygoti

²⁰ Apie vekselio teisinę prigimtį plačiau galima žr. VASARIENĖ, Dalia. Vekselis – teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje. *Teisė*, t. 39, 2001, p. 123.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

vekselio galiojimo, kadangi įstatymas numato tik privalomus rekvizitus, tačiau nedraudžia papildomų rekvizitų galimybes.

Skirtingai nei čekiuose, vekselioje, mokėtinae jį pateikus arba per tam tikrą laiką po pateikimo, davėjas gali nustatyti sąlygą, kad už vekselio sumą skaičiuojamos palūkanos. Vekseliuose, išrašytuose mokėti kitais terminais, sąlyga dėl palūkanų negalioja. Pažymėtina, kad palūkanų norma privalo būti nurodyta vekselioje, o jeigu ji nenurodyta – palūkanų mokėjimo sąlyga negalioja.

Teisės aktai *nenustato privalomų reikalavimų vekselių formai*. Pagal Vekselių naudojimo taisyklių 7 punktą išrašant vekselius galima naudoti Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir Lietuvos banko platinamus vekselių blankus, kurie yra rekomendacinio pobūdžio. Asmenys gali įtvirtinti savo įsipareigojimus bet kuriame popieriaus lape, jeigu jame yra visi būtini vekselio rekvizitai, išskyrus minėtas išimtis.

Vekseliai *gali būti perkami, parduodami arba kitaip perleidžiami*. Pagal Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 13 straipsnį kiekvienas vekselis **gali būti perduotas indosamentu**, net jeigu jame nėra įrašo „įsakymu“. Jeigu vekselio davėjas įrašė vekselioje „ne įsakymu“ arba kitus atitinkamus žodžius, vekselis gali būti perduotas tik teisių perleidimo tvarka. Perduoti vekselį galima net mokėtojo naudai, nepaisant, ar jis vekselį akceptavo, ar ne, taip pat vekselio davėjo ar kurio nors kito pagal vekselį įsipareigojusio asmens naudai. Šie asmenys gali tokį vekselį perduoti toliau.

Atkreiptinas dėmesys, kad indosamentas turi būti besąlyginis ir negali būti dalinis, todėl bet kokia indosamentą apribojanti sąlyga negalioja.

Kol sueis įsakomajame vekselioje nurodytas mokėjimo terminas, jo turėtojas gali pateikti mokėtojai šio gyvenamojoje vietoje (buveinėje) akceptuoti. Akceptas – tai įrašas vekselioje, patvirtinantis, kad padaręs įrašą asmuo sutinka vekselį apmokėti laiku. Vekselio davėjas gali vekselioje įrašyti sąlygą, kad vekselis turi būti pateiktas akceptuoti. Pateikimo akceptuoti terminas gali būti nurodomas arba nenurodomas. Įsakomojo vekselio pateikimas akceptuoti nėra privalomas, kadangi vekselio davėjas gali uždrausti pateikti vekselį akceptuoti, išskyrus šiuos atvejus: 1) kai vekselis mokėtinas trečiojo asmens adresu; 2) kai vekselis mokėtinas kitoje vietovėje nei mokėtojo gyvenamoji vieta (buveinė); 3) kai vekselis mokėtinas per tam tikrą laiką po pateikimo apmokėti.

Vekselio davėjas taip pat gali įrašyti sąlygą, kad vekselis negali būti pateiktas akceptuoti anksčiau jo nurodyto termino. Be to, kiekvienas indosantas gali nurodyti sąlygą, kad vekselis turi būti pateiktas akceptuoti. Pateikimo akceptuoti terminas gali būti nurodomas arba nenurodomas, jeigu tik vekselio davėjas nėra nurodęs, kad vekselis neakceptuotinas.

Pagal Vekselių naudojimo taisyklių 12 punktą įsakomasis vekselis gali būti pateiktas akceptuoti ir akceptuotas netgi praėjus mokėjimo terminui. Tokiu atveju mokėtojas atsako pagal vekselį lygiai taip, kaip ir priėmęs vekselį akceptuoti prieš terminą.

Nors akceptas yra besąlyginis, tačiau mokėtojas gali akceptuoti vekselio sumos dalį. Bet koks kitas akceptuojant padarytas vekselio turinio pakeitimas laikomas atsisakymu akceptuoti. Tačiau akceptantas vis tiek atsako pagal akcepto turinį.

Paprastojo vekselio davėjas įsipareigoja kaip ir įsakomojo vekselio akceptantas. Paprastieji vekseliai, mokėtini per tam tikrą laiką po pateikimo, turi būti pateikti vekselio

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

davėjui vizuoti. Laikas, per kurį turi būti apmokėta po pateikimo, pradedamas skaičiuoti nuo vizavimo dienos. Skirtingai nei įsakomųjų vekselių, dalinis sumos vizavimas negalioja.

Vekselio apmokėjimo terminai gali būti nurodomi Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 35 straipsnyje numatytais būdais, t.y. vekselis gali būti išrašytas apmokėti: 1) jį pateikus; 2) per tam tikrą laiką po pateikimo; 3) per tam tikrą laiką nuo išrašymo dienos; 4) nustatytą dieną. Vekseliai, kuriuose nurodyti kitokie mokėjimo terminai arba vienas po kito einantys terminai, negalioja.

Suėjus nustatytajam terminui, vekselis turi būti pateikiamas mokėtojai apmokėti. Pateikti vekselį apmokėti galima šiais būdais: (1) tame banke, kuriame mokėtojas turi sąskaitą (jeigu bankas nurodytas vekselio); (2) inkasuojant jį savo banke; arba (3) pateikiant tiesiog mokėtojai.

Pagal Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 57 straipsnį vekselio davėjas, indosantas arba laiduotojas gali nurodyti asmenį (tarpininką), kuris priėmus vekselį akceptuotų arba apmokėtų. Geranorišku tarpininkavimu (intervencija) laikomas savanoriškas trečiojo asmens atliktas vekselio apmokėjimas už kurį nors iš jo dalyvių, atsakingų regresu tvarka. Taigi tarpininku gali būti tretysis asmuo, net mokėtojas arba kitas pagal vekselį įsipareigojęs asmuo, išskyrus akceptantą. Pažymėtina, kad tarpininkas per dvi darbo dienas turi pranešti apie tarpininkavimą tam, kuriam tarpininkauja. Laiku nepranešęs, tarpininkas atsako už dėl jo kaltės padarytą žalą, tačiau atlygintina žalos suma negali viršyti vekselio sumos.

Vekselio turėtojas gali pareikšti reikalavimus sumokėti vekselio sumą indosantams, davėjui ir kitiems pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims šiais atvejais: (1) jei pasibaigus mokėjimo terminui nebuvo sumokėta; (2) nepasibaigus mokėjimo terminui: (a) jeigu buvo atsisakyta akceptuoti visą vekselio sumą arba jos dalį; (b) mokėtojo nemokumo atveju, nepaisant, ar šis akceptavo vekselį, ar ne, bet jeigu sustabdė savo mokėjimus, nors tai ir nepatvirtinta teismine tvarka, arba kai priverstinis išieškojimas iš jo turto buvo nesėkmingas; (c) neakceptuotino vekselio davėjo nemokumo atveju. Bet koks vekselio neakceptavimas arba neapmokėjimas turi būti patvirtintas oficialiu aktu (protestu dėl atsisakymo akceptuoti arba apmokėti). Vekselius protestuoja notariai Vekselių ir čekių protestavimo taisyklėse numatyta tvarka, taip pat vadovaujantis Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymu bei kitais teisės aktais, reglamentuojančiais notarinių veiksmų atlikimo tvarką.

Vekselio davėjas, akceptantas, indosantai ir laiduotojai vekselio turėtojai atsako solidariai. Vekselio turėtojas turi teisę pareikšti reikalavimus visiems šiems asmenims asmenims, kiekvienam iš jų atskirai ir visiems kartu, nesilaikydamas įsipareigojimų eiliškumo. Reikalavimų pareiškimas vienam iš įsipareigojusių pagal vekselį asmenų nekliudo pareikšti reikalavimų kitiems asmenims, net jeigu jie įsipareigojo vėliau už asmenį, kuriam tokie reikalavimai jau pareikšti.

Vekselio turėtojas gali reikalauti, kad asmuo, kuriam jis pareiškė reikalavimus, sumokėtų: 1) neakceptuoto arba neapmokėto vekselio sumą su palūkanomis, jeigu jos buvo numatytos; 2) šešių procentų metinės palūkanas, skaičiuojamas nuo mokėjimo termino pasibaigimo; 3) protesto išlaidas, pranešimų siuntimo bei kitas išlaidas. Asmuo, apmokėjęs vekselį, turi teisę atgręžtine tvarka reikalauti iš jam įsipareigojusių asmenų jo sumokėtų sumų (įskaitant turėtas išlaidas) atlyginimo.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

Paminėtina, kad vekselio turėtojas netenka teisės pareikšti reikalavimų jo davėjui, indosantams ir kitiems įsipareigojusiems asmenims, išskyrus akceptavusįjį, kai pasibaigia nustatyti terminai: (1) pateikti vekselį, mokėtiną jį pateikus arba per tam tikrą laiką po pateikimo; (2) įforminti protestą dėl neakceptavimo arba neapmokėjimo; (3) pateikti apmokėti, kai įrašyta sąlyga „grąžinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“.

Atkreiptinas dėmesys, kad Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas numato *sutrumpintus ieškinio senaties terminus*. Visi reikalavimai pagal vekselį akceptantui gali būti pareikšti *per trejus metus nuo mokėjimo termino dienos*. Vekselio turėtojas turi teisę pareikšti reikalavimus indosantams ir davėjui per vienerius metus nuo nustatyto laiku įforminto protesto dienos, o kai vekselyje buvo sąlyga „grąžinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“ – nuo mokėjimo termino dienos. Indosantai turi teisę pareikšti reikalavimus vieni kitiems ir davėjui per šešis mėnesius nuo tos dienos, kai indosantas apmokėjo vekselį, arba nuo tos dienos, kai jam pačiam buvo pareikštas reikalavimas.

Akredityvas

Dokumentiniai akredityvai (angl. *letter of credit*) yra vienas iš dažniausiai naudojamų atsiskaitymo būdų tarptautinėje prekyboje.

Akredityvai, kaip atsiskaitymo būdas, dažniausiai naudojami tuomet, kai šalys viena kitos nepažįsta, tarp jų nėra susiklostę pastovūs verslo santykiai, nėra tarpusavio pasitikėjimo. Tokiu atveju šalys susitaria, kad jų tarpusavio santykiuose dalyvauja dar vienas subjektas – bankas. Akredityvo, kaip atsiskaitymo būdo, **esmė yra ta, kad pagal tam tikrą sutartį privalančios mokėti šalies** (pvz., pirkėjo pagal pirkimo-pardavimo sutartį) *piniginės lėšos yra sumokamos jų gavėjui* (pvz., pardavėjui) *tik tuomet, kai gavėjas įvykdo tam tikras sąlygas* – pateikia bankui atitinkamus dokumentus (pvz., konosamentą, sąskaitas, draudimo polisus, eksperto išvadą apie prekių komplektiškumą, kokybę, kiekį).

Atsiskaitymo akredityvais santykius tarptautiniu mastu reglamentuoja Tarptautinės prekybos rūmų (angl. *International Chamber of Commerce*) parengtos Unifikuotos dokumentinių akredityvų taisyklės (angl. *Uniform Customs and Practice for Documentary Credits*). Šiuo metu galioja naujausia šių taisyklių redakcija, paskelbta 1993 m. ir galiojanti nuo 1994 m. sausio 1 d.²¹ UCP 500 yra plačiai naudojamos viso pasaulio bankų ir verslininkų. Tarptautinės prekybos rūmai parengė priedą prie UCP 500 dėl elektroninio pateikimo eUCP (angl. *Supplement to UCP 500 for Electronic Presentation eUCP*), kuris įsigaliojo 2002 m. balandžio 1 d.

Pažymėtina, kad Unifikuotos dokumentinių akredityvų taisyklės nėra tarptautinė sutartis, jos yra rekomendacinio pobūdžio taisyklės, parengtos remiantis tarptautinėje prekyboje ir bankų veikloje susiklosčiusia praktika ir laikytinos neoficialia papročių kodifikacija.

Tam, kad UCP 500 būtų privalomos sandorio šalims ir būtų joms taikomos, šios taisyklės turi būti įtrauktos į akredityvo tekstą. Jeigu tai nėra padaryta, tikėtina, kad teismai taikys UCP 500 kaip tarptautinėje prekyboje nusistovėjusius prekybos ar bankininkystės

²¹ Uniform Customs and Practice for Documentary Credits. 1993 Revision // ICC Publication No. 500. Šios taisyklės sutrumpintai vadinamos „UCP 500“.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

papročius, atsižvelgiant į jų platų naudojimą tarptautiniuose atsiskaitymuose²² ir CK 1.4 straipsnyje įtvirtintas išimtis. Jeigu šalys tarpusavio susitarimu nustato kitokias nei UCP 500 nustatytas taisykles, tokiame susitarime turėtų būti aiškiai nurodyta, kad šalių nustatytos akredityvo sąlygos turi pirmenybę prieš UCP 500²³.

Atsiskaitant akredityvais paprastai dalyvauja *keturi subjektai*: **mokėtojas** (pvz., pirkėjas), **bankas emitentas** (mokėtojo bankas), **vykdantysis bankas** (gavėjo bankas, atliekantis tarpininko vaidmenį tarp banko emitento ir lėšų gavėjo) ir **lėšų gavėjas** (pvz., pardavėjas). Pažymėtina, kad vykdantysis bankas, kaip atsiskaitymų akredityvais santykių dalyvis, nėra privalomas tais atvejais, kai mokėtojo ir gavėjo banko sąskaitos yra tame pačiame banke. Atsižvelgiant į atsiskaitymų akredityvais santykių specifiką ir tarptautinę praktiką, atsikaitant akredityvais gali dalyvauti ir kiti subjektai, pvz., avizuojantysis bankas, kuris praneša lėšų gavėjui apie akredityvo atidarymą, tvirtinantysis bankas, kuris prisiima įsipareigojimą sumokėti pinigines lėšas pagal akredityvo sąlygas.

Paprastai atsiskaitymų akredityvais dalyvių tarpusavio santykiai yra keturių pakopų. *Pirma*, mokėtojas pateikia prašymą ir nurodymą atidaryti akredityvą. *Antra*, vykdančiajam bankui (lėšų gavėjo bankui) perduodami banko emitento įgalinimai sumokėti lėšas. *Trečia*, lėšų gavėjas pateikia nustatytus dokumentus vykdančiajam bankui (pvz., dokumentus, patvirtinančius prekių pristatymą). *Ketvirta*, lėšos sumokamos tik po to, kai gavėjas pateikia visus reikiamus dokumentus. Kaip minėta, šiuose atsiskaitymo santykiuose vykdantysis bankas ne visuomet dalyvauja, todėl išskirtos pakopos yra sąlyginės²⁴.

Vartojimo kredito sutartis

Bendra sutarties charakteristika

1. Šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas.

Vartojimo kredito sutartinius santykius šiuo metu reglamentuoja CK 6.886-6.891 straipsniai, taip pat 2001 m. sausio 25 d. LRV nutarimas Nr. 82 „Dėl bendros kredito kainos metinės normos apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo“²⁵, kuriuo įgyvendinama CK 6.887 straipsnio 7 dalis. Minėtos CK normos įgyvendina 1986 m. gruodžio 22 d. Tarybos direktyvos 87/102/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su vartojimo kreditu, suderinimo (su paskutiniais pakeitimais, padarytais 1998 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 98/7/EB)²⁶ nuostatas.

2. Būsimas teisinis reguliavimas Lietuvoje.

2008 m. balandžio 23 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/48/EB dėl vartojimo kredito sutarčių ir panaikinanti Tarybos direktyvą 87/102/EEB²⁷. Ši direktyva turi būti įgyvendinta valstybių narių (tarp jų ir Lietuvos) teisėje iki 2010 m. birželio 11 d. Lietuva šią direktyvą įgyvendins priimdama atskirą Vartojimo kredito įstatymą, kurio

²² CRANSTON, Ross. *Principles of Banking Law*. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 421.

²³ CRANSTON, Ross. *Principles of Banking Law*. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 422.

²⁴ Plačiau apie akredityvo vykdymą žr.: JUODKA, Robert. *Teisinės kredito rizikos mažinimo priemonės*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 101-104.

²⁵ Žin., 2001, Nr. 10-280.

²⁶ OL 1986, L 102/42, OL 1998, L 101/17.

²⁷ OL 2008, L 133/66 (klaidų ištaisymas OL 2009, L 207/14).

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiais priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

projektas pateiktas LR Seimui²⁸ (šiuo metu projektas dar yra derinamas, todėl toliau bus pateikiamos tik principinės naujovės ir pagrindiniai dalykai, susiję su įstatymo taikymu, vartojimo kredito sutarties samprata). Priėmus šį įstatymą, vartojimo kredito sutartinius santykius reguliuos minėtasis įstatymas, o CK normos (6.887-6.891 str.) bus pripažintos netekusiomis galios. CK 6.886 straipsnis bus pakeistas įtvirtinant tik vartojimo kredito sutarties sampratą, atitinkančią naujos Direktyvos nuostatose esančią sampratą²⁹.

3. Vartojimo kredito sutarties samprata.

CK 6.886 straipsnio 1 dalyje vartojimo kreditas apibrėžiamas kaip susitarimą, pagal kurį

Kredito davėjas suteikia ar įsipareigoja suteikti kredito gavėjui fiziniam asmeniui (vartotojui) kreditą atidėto apmokėjimo, taip pat mokėjimo išdėstymo (apmokėjimo dalimis) būdu; kreditus, įskaitant einamosios sąskaitos kreditą, bendrosios vienkartinės sumos kreditą ir daiktui ar paslaugai pirkti teikiamą kreditą.

Pakeitus CK 6.886 straipsnio 1 dalį, joje vartojimo sutartis bus apibūdinta taip:

Vartojimo kredito sutartimi kredito davėjas suteikia arba įsipareigoja suteikti kredito gavėjui vartojimo kreditą atidėto mokėjimo, paskolos forma arba kitu panašiu finansiniu būdu, išskyrus sutartis dėl tos pačios rūšies nuolatinio paslaugų teikimo ar prekių tiekimo, kai kredito gavėjas už tokias paslaugas ar prekes moka dalimis jų teikimo ar tiekimo metu.

Matome, kad esminiai vartojimo kredito sutarties požymiai lieka nepakitę, o būtent:

- *pirma*, viena sutarties šalis būtinai turi būti **vartotojas** – fizinis asmuo, gaunantis kreditą įvairiom formom asmeniniams, namų, šeimos ūkio poreikiams tenkinti;

- *antra*, kredito davėjas yra juridinis asmuo, kuris verslo tikslais teikia arba įsipareigoja suteikti vartojimo kreditus;

- *trečia*, kreditas gali pasireikšti ne tik paskolos (kredito) suteikimu vartotojui, bet ir kitomis formomis: atidėto apmokėjimo ar kitu panašiu finansavimo būdu, kuris naudojamas įgyti kokią nors daiktą nuosavybėn ar gauti paslaugą, sąskaitos kreditavimo, išskyrus numatytas išimtis. Pavyzdžiui, finansinio lizingo sutartis, kai lizingo gavėjas yra vartotojas, ji kvalifikuotina kaip vartojimo kredito sutartis, nebent pagal ją vartotojas neigis nuosavybės į lizinguojamą daiktą.

Vartojimo kredito įstatymo projekto 3 straipsnio 2 dalyje numatytos tokios išimtys, kai vartojimo kredito sutarties normos netaikomos:

(1) kredito sutartims, užtikrintoms nekilnojamojo turto įkeitimu (hipoteka);

(2) kredito sutartims, kurių paskirtis įgyti arba išlaikyti nuosavybės teises į žemę arba į esamą ar projektuojamą statinį, išskyrus atvejus, kai vartojimo kredito sutarties sudarymo paskirtis yra esamo pastato renovacija ar jo vertės padidinimas;

(3) kredito sutartims, kai bendra suteikiamo kredito suma yra didesnė negu 75 000 eurų;

(4) nuomos ar lizingo sutartims, kai sutartyje ar atskiroje sutartyje nenustatyta pareiga įsigyti sutarties objektą;

²⁸ Vartojimo kredito įstatymo projektas Nr. XIP-1315.

²⁹ Civilinio kodekso 6.886 straipsnio pakeitimo ir 6.887, 6.888, 6.889, 6.890, 6.891 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas Nr. XIP-1316.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

(5) kredito sutartims, pagal kurias darbdavys, kai kreditavimas yra jo antrinė veikla, suteikia darbuotojams kreditą be palūkanų arba už mažesnę negu rinkoje vyraujanti bendros vartojimo kredito kainos metinę normą ir kurios paprastai nėra siūlomos visuomenei;

(6) kredito sutartims, kurios sudaromos su finansų maklerio įmonėmis arba kredito įstaigomis siekiant leisti investuotojui įvykdyti sandorį, susijusį su viena ar daugiau Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatyme nurodytų finansų priemonių, jei kreditą suteikianti finansų maklerio įmonė arba kredito įstaiga dalyvauja tokia sandoryje;

(7) kredito sutartims, kurios yra sudarytos pagal susitarimą, pasiektą teisme arba viešojo administravimo institucijoje;

(8) kredito sutartims, kurios yra susijusios su nemokamai atidėtu esamos skolos mokėjimu;

(9) kredito sutartims, pagal kurias reikalaujama, kad kredito gavėjas savo skolinių įsipareigojimų vykdymą užtikrintų daikto įkeitimu ir kredito gavėjo atsakomybė būtų ribojama tik įkeistu daiktu;

(10) kredito sutartims, pagal kurias teisės aktų nustatytais atvejais, kai siekiama bendro intereso, tam tikrai ribotai visuomenės daliai suteikiamas kreditas, taikant mažesnę nei rinkoje vyraujanti palūkanų normą arba visai nemokant palūkanų, arba kitomis sąlygomis, kurios būtų palankesnės kredito gavėjui negu rinkoje vyraujančios sąlygos ir taikant ne didesnę nei rinkoje vyraujanti palūkanų normą;

(11) sąskaitos kreditavimo sutartims, kai kreditas turi būti grąžinimas per vieną mėnesį;

(12) kredito sutartims, pagal kurias kredito gavėjas nemoka jokių palūkanų ir jokių kitų mokesčių, bei kredito sutartims, pagal kurias kreditas turi būti grąžintas per tris mėnesius, taikant nedidelius mokesčius.

Taip pat Vartojimo kredito įstatyme bus numatyta, kad tam tikrais jame numatytais atvejais netaikomos kai kurios įstatymo normos.

4. Kiti esminiai reguliavimo pakeitimai

(i) Siūloma įtvirtinti ir detalai reguliuoti kredito davėjo (taip pat ir kredito tarpininko) pareigą suteikti *informaciją apie siūlomą vartojimo kreditą dar iki sutarties sudarymo*. Informacija prieš pasirašant sutartį suteikia vartotojams galimybę palyginti kredito davėjų pateiktus vartojimo kredito pasiūlymus. Įstatymo projektas nustato, kad iki vartojimo kredito sutarties sudarymo per protingą terminą, kuris yra pakankamas susipažinti su pateikta informacija, kredito davėjas (kredito tarpininkas), remdamasis kredito davėjo siūlomomis vartojimo kredito sąlygomis bei atsižvelgdamas į kredito gavėjo nurodytus prioritetus ir pateiktą informaciją, pateikia kredito gavėjui informaciją tam, kad jis galėtų palyginti skirtingus pasiūlymus, siekdamas priimti informacija pagrįstą sprendimą dėl vartojimo kredito sutarties sudarymo. Ši informacija raštu arba kitoje patvarioje laikmenoje pateikiama naudojant šio įstatymo projekto priede nurodytą „Standartinės informacijos apie vartojimo kreditą“ formą, kuri yra vienoda visose Europos Sąjungos valstybėse narėse ir kurios kredito davėjai (kredito tarpininkai) negali keisti.

Pateikiamoje reklamoje apie vartojimo kreditą turės būti nurodyta ši standartinė informacija: (1) fiksuotoji ir (arba) kintamoji vartojimo kredito palūkanų norma bei informacija apie mokesčius, įtrauktus į bendrą vartojimo kredito kainą; (2) bendra vartojimo kredito suma; (3) bendros vartojimo kredito kainos metinė norma; (4) jei taikoma, vartojimo kredito sutarties trukmė ir vartojimo kredito grąžinimo terminas, jeigu jie nesutampa; (5)

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

prekės ar paslaugos kaina ir bet kokio išankstinio mokėjimo suma, jeigu vartojimo kreditas suteikiamas atidedant mokėjimą už konkrečią prekę ar paslaugą; (6) jei taikoma, bendra kredito gavėjo mokama suma ir dalinių mokėjimų suma.

(ii) Siūloma *įpareigoti kredito davėjus prieš sudarant vartojimo kredito sutartį įvertinti kredito gavėjo mokumą* vadovaujantis pakankama informacija, gauta iš kredito gavėjo, ir, prireikus, kredito gavėjo sutikimu atlikus patikrinimą duomenų bazėje, naudojamoje mokumui vertinti. Jei paraiška gauti vartojimo kreditą atmetama, vadovaujantis patikrinimo duomenų bazėje rezultatais, kredito davėjas nedelsdamas informuoja kredito gavėją apie tokio patikrinimo rezultatą ir pateikia duomenis apie duomenų bazę, kurioje atliktas patikrinimas, išskyrus atvejus, kai tokios informacijos teikimas draudžiamas pagal kitus teisės aktus arba prieštarauja viešosios tvarkos ar visuomenės saugumo tikslams. Lietuvos Respublikoje įsisteigusių kredito davėjų naudojamų duomenų bazių, skirtų kredito gavėjo mokumui vertinti, valdytojai nediskriminacinėmis sąlygomis turės teikti duomenis kitose valstybėse narėse įsisteigusiems kredito davėjams.

Pažymėtina, kad šiuo metu galiojantys teisės aktai neįpareigoja kredito davėjų tikrinti kredito gavėjo mokumo.

(iii) Siūloma nustatyti *papildomus reikalavimus vartojimo kredito sutartyje pateikiamai informacijai*, lyginant su šiuo metu numatyta CK.

(iv) Siūloma įtvirtinti *kredito gavėjo teisę per tam tikrą laiką atsisakyti vartojimo kredito sutarties*. Tokia teise kredito gavėjas galės pasinaudoti per 14 dienų. Kredito gavėjas iki 14 dienų termino pabaigos privalo pranešti kredito davėjui apie pasinaudojimą teise atsisakyti vartojimo kredito sutarties. Kredito gavėjui pasinaudojus sutarties atsisakymo teise, išlieka pareiga grąžinti jau suteiktą vartojimo kreditą, sumokėti palūkanas už laikotarpį nuo vartojimo kredito suteikimo iki jo grąžinimo kredito davėjui. Šis laikotarpis suteikia kredito gavėjams galimybę ir po sutarties sudarymo tirti rinką ir galbūt gauti geresnį pasiūlymą.

(v) *Kredito davėjo teisė nutraukti vartojimo kredito sutartį*, lyginant su CK 6.889 straipsniu, papildoma viena sąlyga, ir gali būti realizuojama, jeigu yra visos šios sąlygos: (1) kredito gavėjas yra informuotas pranešimu, kad mokėjimas uždelstas; (2) mokėjimas uždelstas daugiau kaip vieną mėnesį ir jo suma yra ne mažesnė kaip 10 procentų negrąžintos kredito sumos; (3) nebuvo sumokėta per dvi savaites nuo papildomo pranešimo įteikimo kredito gavėjui.

(vi) Siūloma įtvirtinti *kredito davėjo teisę reikalauti kompensacijos, jeigu kredito gavėjas anksčiau termino grąžina vartojimo kreditą ar jo dalį*. Įstatymo projekte siūloma numatyti, kad tokiu atveju kompensacija negalės būti didesnė kaip 1 procentas nuo anksčiau laiko grąžinamos sumos, jei laikotarpis nuo sutarties sudarymo iki išankstinio grąžinimo yra daugiau kaip 1 metai. Kitais atvejais kompensacija negalės būti didesnė kaip 0.5 procentas nuo anksčiau laiko grąžinamos sumos. Įstatymo projektas taip pat nustato kelis atvejus, kai kredito davėjas neturi teisės reikalauti kompensacijos, taip pat nustato, kad kredito davėjas turi teisę reikalauti kompensacijos tik tokiu atveju, jeigu anksčiau termino grąžinama vartojimo kredito suma per bet kurį 12 mėnesių laikotarpį viršija 10000 eurų. Bet kokiu atveju kompensacija negalės būti didesnė už palūkanų sumą, kurią kredito gavėjas būtų sumokėjęs, jeigu vartojimo kreditą būtų grąžinęs laiku.

Šios tezės yra saugomos autorių teisės, todėl jų naudojimas galimas tik išimtinai mokymosi tikslais ir jas draudžiama leisti naudoti bet kokiems tretiesiems asmenims, nesusijusiems su Prievolių teisės II dalyko studijomis Vilniaus universiteto Teisės fakultete, inter alia bet kokią viešą paskelbimą bet kokiomis priemonėmis (pvz., elektroniniais ryšiais). Ši mokymuisi skirta informacija skirta tik VU TF III kurso studentams, todėl nelaikytina viešai paskelbta, nes autorius toliau gali keisti, pildyti jos turinį

Vytautas Mizaras

(vii) Siūloma įtvirtinti ir reguliuoti *kredito davėjų ir kredito tarpininkų veiklos kontrolę ar priežiūrą*. Šiuo metu galiojantys Lietuvos Respublikos teisės aktai nenustato vartojimo kreditus teikiančių asmenų (išskyrus komercinius bankus ir kredito unijas) kontrolės ar priežiūros mechanizmo. Siūloma numatyti viešą kredito davėjų registravimą, kuris taikomas tiek Lietuvos kredito davėjams, tiek užsienio kredito davėjams. Kredito davėjai turės teisę verstis vartojimo kredito teikimo veikla po to, kai priežiūros institucija įrašo juos į viešąjį kredito davėjų sąrašą. Įstatymo projektas nustato, kad kredito davėjų priežiūros institucija yra Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba. Įstatymo projektas numato pagrindinius reikalavimus, kuriuos kredito davėjas turi atitikti, kad būtų įtrauktas į kredito davėjų sąrašą.

(viii) Taip pat siūloma detaliau reglamentuoti esminę reikšmę vartotojui ir vartojimo kredito sutarčiai turinčias sąvoka: bendra vartojimo kredito kaina, bendra vartojimo kredito kainos metinė norma, bendra vartojimo kredito suma.

Iš esmės nesikeičia vadinamojo „**susietojo vartojimo kredito**“ (arba „kombinuoto vartojimo kredito“) reguliavimas ir esmė. Susietojo vartojimo kredito sutartis – vartojimo kredito sutartis, kai: (a) vartojimo kreditas yra skirtas konkrečių prekių tiekimo ar konkrečių paslaugų teikimo sutarčiai finansuoti ir (b) šios dvi sutartys sudaro vieną komercinį sandorį.

Laikoma, kad dvi sutartys sudaro vieną komercinį sandorį, kai prekių tiekėjas arba paslaugų teikėjas pats finansuoja kredito gavėjui suteikiamą vartojimo kreditą arba jei jį finansuoja trečioji šalis, kai ta trečioji šalis, sudarant ar rengiant vartojimo kredito sutartį, naudojasi prekių tiekėjo ar paslaugų teikėjo paslaugomis, arba kai vartojimo kredito sutartyje nurodomos tam tikros prekės ar tam tikros paslaugos teikimas.

Ši „susietojo vartojimo kredito“ samprata iš esmės atitinka galiojantį CK 6.891 straipsnį. Tačiau pažymėtina, kad tiek CK 6.891 straipsnis, tiek būsimas Vartojimo kredito įstatymo 15 straipsnis bus *netaikomas lizingo sutartims*, nes pagal lizingo sutartį, sudarytą tarp lizingo davėjo ir lizingo gavėjo (vartotojo), lizingo davėjas *įsipareigoja ir finansuoti daikto įsigijimą, ir perduoti daiktą lizingo gavėjui valdyti ir naudoti*. Tuo tarpu CK 6.891 straipsnio 1 dalyje minimi tie atvejai, kai sudaromas taip vadinamas kombinuotas susitarimas, kuris tarpusavyje apima sutartį tarp kredito davėjo ir kredito gavėjo dėl daikto ar paslaugų finansavimo, o taip pat sutartį tarp kredito davėjo ir pardavėjo ar paslaugų teikėjo. Šiuo atveju daikto pirkimo-pardavimo ar paslaugos teikimo santykiai atsiranda tiesiogiai tarp kredito gavėjo ir pardavėjo (paslaugos teikėjo), ko nėra lizingo atveju. Kredito davėjas moka kreditą tiesiogiai pardavėjui (paslaugos teikėjui), o kredito davėją ir kredito gavėją sieja sutartiniai santykiai, kurių pagrindu atsiranda kredito davėjo pareiga suteikti finansavimą, bet nėra pareigos perduoti daiktą ar suteikti paslaugą, nes pastarąją pareigą turi pardavėjas ar paslaugos teikėjas, kurį su kredito gavėju sieja tiesioginiai sutartiniai santykiai. CK 6.891 straipsnis būtų taikomas, pavyzdžiui, kai yra finansuojamas pirkimas-pardavimas išsimokėtinai, o pirkėju yra vartotojas, įsigyjantis daiktą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti.